

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НТУ «ДНІПРОВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
Кафедра філософії і педагогіки

**ФІЛОСОФІЯ І КУЛЬТУРА
В МІНЛИВОСТІ СЬОГОДЕННЯ**

**Всеукраїнські філософські читання
з нагоди Всесвітнього Дня Філософії (UNESCO)**

24 листопада 2020 року

Дніпро
НТУ «Дніпровська політехніка»
2020

УДК 101.1

С 91   Філософія і культура в мінливості сьогодення [Текст]: Матеріали всеукраїнських філософських читань 24 листопада 2020 р., м. Дніпро. М-во освіти і науки України; НТУ «ДП». – Д.: ДП, 2020. – 90 с.

ISBN

Подано тези доповідей Всеукраїнських філософських читань «Філософія і культура в мінливості сьогодення», що проходили на кафедрі філософії і педагогіки НТУ «Дніпровська політехніка» 24 листопада 2020 р. з нагоди Всесвітнього Дня Філософії (UNESCO). Представлено матеріали філософської дискусії щодо актуальних питань світоглядного виміру духовності, соціокультурних запитів сьогодення та нагальних проблем університетської освіти.

УДК 101.1

© НТУ «Дніпровська політехніка», 2020

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НТУ «ДНІПРОВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
Кафедра філософії і педагогіки**

**ФІЛОСОФІЯ І КУЛЬТУРА
В МІНЛИВОСТІ СЬОГОДЕННЯ**

**Всеукраїнські філософські читання
з нагоди Всесвітнього Дня Філософії (UNESCO)**

24 листопада 2020 року

**Дніпро
НТУ «Дніпровська політехніка»
2020**

* * *

Перша чверть ХХІ століття поставила перед людством глобальні питання, вирішення яких має доленосне значення для всієї цивілізації. Філософія – це роздуми над сутнісним, універсальним, всезагальним та визначальним. Міркування філософів, що набувають уможлиднених обґрунтувань та системної теоретизації, формують світоглядну основу культурної парадигми в часи, коли глибинний пошук непізнаного стає запитаним буттям людини. В ХХІ столітті необхідність звертання до філософії зростає. Діджиталізована епоха мережевих стосунків, геополітичні протиріччя в глобалізованому світі, трансформації антропологічних вимірів як наслідок пандемії, криза моральних цінностей та фундаментальні соціокультурні зміни потребують сьогодні глибинного переосмислення сучасними філософами та консолідації їх уможлиднених зусиль.

З 2002 року за регламентом UNESCO третій четвер листопада оголошений «Міжнародним днем філософії», а з 2005 року цей захід перейменовано на «Всесвітній день філософії». Саме в цей час більш ніж у 80-ти країнах-членах ЮНЕСКО по всьому світу збираються ті, хто доторкнувся до філософії, ті, кого звать філософами, дослідниками філософії, викладачами філософії, а головне ті, кого щиро цікавить філософія, ті, кому не байдужа її доля – ті, хто прагнуть до мудрості.

В Україні цей день відзначається з 2006 року. Саме в 2006 р. на кафедрі філософії (нині кафедра філософії і педагогіки) Національного гірничого університету (нині НТУ «Дніпровська політехніка») пройшли перші Філософські читання, присвячені Міжнародному Дню філософії ЮНЕСКО під загальною тематикою «Сучасне буття філософії». З того часу кожного року цей день і ця тема збирають філософів України до круглого столу та відкривають в діалогах та диспутах нові грані філософської мудрості.

Головна мета поважного зібрання філософів – зробити філософію ближчою кожному, усім, хто цікавиться тим, що дивує та відкриває нові можливості та простори для філософських роздумів, критичного мислення та дискусії. Сьогодні, коли складна доля України хвилює будь-яку мислячу людину, філософія видається рятівною ниткою Аріадни, що може вивести з лабіринтів омани, примирити різні думки та життєві позиції, піднявшись до загальнолюдських цінностей та вічних смислів.

Філософські читання 2020 року на тему: «Філософія і культура в мінливості сьогодення», що відбуваються на кафедрі філософії і педагогіки НТУ «Дніпровська політехніка», продовжують традиційні роздуми про буття та сутність філософії. Широкий ракурс представленої проблематики здійснено в наступних аспектах обговорення:

- ✓ Світоглядний вимір духовності
- ✓ Соціокультурні запити сьогодення
- ✓ Теорія і практика університетської освіти

Коло проблем, що набули осмислення в межах Філософських читань 2020 року, зібрало гуманітаріїв з Дніпра, Полтави, Харкова, Миколаєва, Дрогобича, тези доповідей яких представлено в даному виданні.

Сподіваюсь, що думки та гадки учасників Філософського дискурсу – 2020 в Дніпрі, присвяченого Міжнародному Дню Філософії, сприятимуть збереженню сучасного буття філософії на достойному місці «Цариці наук», що утримує глибинні сенси та призначення Людини-Цілісної.

Юлія Шабанова

СВІТОГЛЯДНИЙ ВИМІР ДУХОВНОСТІ

УДК 141.319. 8

Юлія Олександрівна Шабанова,
*доктор філософських наук, професор,
завідувачка кафедри філософії і педагогіки
НТУ «Дніпровська політехніка»*

ФІЛОСОФІЯ У СВІТОГЛЯДНИХ ВИКЛИКАХ СУЧАСНОСТІ

Здійснюється пошук нових форм практичної оптики сучасної філософії як запиту сенсів у формуванні світоглядної парадигмальності на основі Одухотвореного Розуму.

Y. O. Shabanova

PHILOSOPHY IN THE WORLDVIEW CHALLENGES OF MODERNITY

The search for new forms of modern philosophy practical optics is carried out as a request for meaning in the formation of world paradigm based on the Spiritual Mind.

Як можлива філософія сьогодні? Якій бути філософії ХХІ століття? Як, не втрачаючи глибини філософських абстракцій та сутнісних узагальнень, філософи можуть бути почутими суспільством? Чи потрібна сьогодні філософія в її класичних вимірах та формах? Чи можливі кардинальні зміни в маніфестаціях філософських пошуків? Сьогодні ставить ці питання перед філософією, яка проходить випробування в здійсненні глибинної людської природи, що полягає в здатності до трансцендування, рефлексії на рівні метафізичного цілепокладання та його практичного втілення в життєвому світі. Відповідно до цих запитів змінюється погляд на теоретичні та практичні виміри філософії, що здійснюються у перманентному стані взаємодоповнення. Все більш актуальним стає перегляд Кантом значущості практичної філософії, що вміщує в себе антропологічні, аксіологічні, праксеологічні виміри осмислення сутності людського буття в різноманітті культурного самоздійснення. Дисциплінарне коло практичної філософії залишається відкритим, як за часів Канта, так і дотепер, коли сучасна буттєвість філософії все більше вимагає від неї ясності та чіткості суджень, зрозумілості філософської аргументації, переосмислення інформації та її

застосування в якості орієнтира для вироблення переконань у ситуації смислового та морального вибору, обумовленого глобальними явищами системної кризи, перманентних геоконфліктів, діджиталізації на всіх соціокультурних рівнях та пандемії. Показово, що ЮНЕСКО у Всесвітній день філософії 2020 року робить акцент на осмисленні форм та просторів філософських практик, які як за змістом, так і за методологією, суттєво відрізняються від буттєвості філософії минулих століть [1]. Філософія сьогодні від мозаїчних зібрань інтелектуальних вишукувань набуває все більшої запитаності у внутрішньо-інтимних формах осмислення індивідуального, де дух виступає ідеалом належного, а філософська інтелектуалізація – проявом рівня еволюційної зрілості як окремої особистості, так і суспільства в цілому.

У суспільстві, де знання все більше виступають не рішенням, а проблемою, ідеали – утопічними цінностями, а спосіб існування людини детермінується кон'юнктурно-прагматичним самозбереженням матерії, філософія має виконувати свою глибинну функцію трансформаційного переосмислення. Тому механічній діяльності інтелекту, яку сьогодні краще ніж людина здійснюють ІТ, філософія має протиставити інструментарій розуміння та усвідомлення. Чому людина, яка породила штучний інтелект, виконує інтелектуальну функцію гірше за нього (що й постає загрозою витіснення людини за межі діджиталізованого буття)? Можливо тому, що інтелектуальна функція людської свідомості не є самоціллю нашого існування, а виконує лише інструментальну роль у переході до осмислення. На відміну від штучного інтелекту, людська свідомість містить потенціал розширеного передбачення, евристичного розуміння, інтуїтивного прориву за межі інтелектуальних систем. Людина завжди більше, ніж те, що вона створила. Саме це актуалізує антропологічну запитаність філософії, зміст і практична цінність якої залежить від чистоти філософського інструментарію. Інтелект, що виконує механічні дії, через обмеженість передданого простору опанування несе небезпеку оманливості бачення істини. Розум, що не підіймається над інтелектуальними маніпуляціями, може набувати мутних та викривлених прикладною прагматикою цілей. Філософська практика сьогодні все більше схиляється до діяльності Ума (в значенні Нус, Одухотворений Розум, проявлений в холономному здійсненні свідомості), як інструменту смислів, ясності та запитаності

яким надають не тільки знання, а й воля та інтуїція, проявлені через любов та співстраждання.

Не випадково, умовно визначений період сучасної культури – Метамодерн, що отримав концептуального наповнення у вигляді «структури почуттів» [2], коливається між всезагальним, межовим, ідеально-духовним та індивідуально-інтимним, внутрішньо-потаємним, сутнісно-усвідомленим та відчутим кожною людиною. Практична філософія в стані пошуку якісно нового усвідомлення істинного розуміння «хто Я», спираючись на раціональну системність та теоретичне узагальнення в традиціях класичного філософування, здійснюється сьогодні через трансформаційні процеси крайне-суб'єктивного Я. Філософське прагнення до істини не відкривається безпосередньо, але ж проявляється в потаємній трансформації смислів через оптику просування людини за духовним сценарієм її призначення.

В час, коли філософія занурюється в абстрактну сферу інтелектуалізованого теоретизування, соціальні структури починають заміщувати її функції формування світоглядної парадигми. Яскравим прикладом сьогодення є діяльність Римського клубу, який протягом 50 років відстежує, аналізує та декларує світоглядні тенденції, не претендуючи на суто філософську роль. Щорічні доповіді, починаючи з 1968 р., були адресовані за своєю більшістю внутрішнім запитам Клубу. Не випадковим явищем, що позиціонує запит на зміну світоглядної парадигми людства, стає ювілейна доповідь клубу, присвячена його 50-річчю під назвою: «Come On! Капіталізм, короткозорість, населення й руйнування планети» [3]. Текст доповіді заслуговує на окреме глибинне осмислення, але ж звернемо увагу на те, що в доповіді чітко простежується тенденція кардинальної зміни стратегії Клубу від прагматики сталого розвитку до духовних світоглядних домінант еволюції. Не нове поняття «Антропоцен»¹ отримує в доповіді актуалізацію в зв'язку із глобальними кризовими явищами сьогодення та філософського аналізу сучасних змін в світогляді, чому присвячена друга частина доповіді під назвою: «Come On! Не чіпляйся за застарілу філософію». Вивчаючи патологію сучасного світогляду автори² описують альтернативну філософію «нового Просвітництва», в якій кількість інтелектуальних знань має

---

¹ Антропоцен – неформальна геоепоха, що характеризується змінами навколишнього середовища, викликаними діяльністю людини. Вводиться екологом Юджином Стормером.

² Доповідь написана двома президентами Римського Клубу - Ернстом Вайцеккером і Андерсом Вейкманом, за участю тридцяти чотирьох інших членів.

трансформуватися в нову якість смислів, як духовне просвітництво людства. Саме такий вимір практичної філософії й представляється сьогодні запитаним в ракурсі інтимного самопізнання та індивідуальних змін в свідомості, як умови якісної трансформації світоглядних цінностей. Але ж попереду болісний процес протистояння Одухотвореного Розуму та інструментального інтелекту. «Come On!»³.

Список використаних джерел:

1. 19th International Encounters on New Philosophical Practices / Офіційний сайт ЮНЕСКО. Електронний ресурс: <https://events.unesco.org/event?id=374013919&lang=3082>
2. Vermeulen, T., Akker, R. Notes on metamodernism // *Journal of Aesthetics & Culture*. — 2010. V 2. — pp. 56-77.
3. Weizsaecker, E., Wijkman, A. *Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet*. — Springer, 2018. — 220 p.

---

³ «Come On!» - використовується авторами доповіді в значенні – «приєднуйся до нас».

УДК 130.12

Возняк Володимир Степанович,
*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії ім. проф. В. Г. Скотного
Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ ДУХОВНОСТІ

Духовність на відміну від душевності визначається мірою присутності в моїй діяльності і стосунках того, що принципово вище за мене – буття в його абсолютних вимірах, присутності Істини, Добра і Краси, мірою моєї потреби в них. Духовність постає мірою моєї залученості до змісту самої реальності у її глибинах.

V. S. Voznyak

ON THE QUESTION OF THE CONCEPT OF THE SPIRITUALITY

Spirituality, in contrast to soulfulness, is determined by the degree of presence in my activity and the relationship of what is fundamentally higher than me - being in its absolute dimensions, the presence of Truth, Goodness and Beauty, the degree of my need for them. Spirituality is a measure of my involvement in the content of reality itself in its depths.

Визначення духовного та духовності слід шукати у сфері *трансцендентального*, тобто такого, що йде з глибин нашого «я», через «я», але звернене до реальності. Про дух розмовляти засобами *об'єктного* мислення не варто, предмет неодмінно вислизає.

Душевне – це міра повноти *моєї* присутності, *духовне* ж визначається не як присутність мене, а *присутність в мені*. *Духовне* – **міра присутності** у моїй діяльності і стосунках-зверненнях того, що принципово **вище за мене**, – буття в його неодмінно *абсолютних* вимірах. Чим нижче планка **інтенсивності** (аж до повного замерзання) присутності у моїх вчинках, думках *Істини, Добра і Краси*, тим ближче все, що я роблю (як би душевно насичено я б це здійснював) до чистої *бездуховності*.

Дух є особливий вимір людського буття, точніше – не просто «вимір» (оскільки дух – безмірність буття), а витікання, еманация самої суті буття, що прямує до свого цілісного проступання, вираження і завершення в людині. В **онтологічному** плані «дух» означає глибинну причетність людини нескінченним смислам універсального буття. **Екзистенціальний** же ейдос «духу» покладений у переживанні причетності «я» до світів інших суб'єктів. У такому переживанні

долається межа між «моїм» та «чужим», тому що чогось цілковито *іншого* для духу не існує (Гегель), проте – без владного зазіхання на іншу суб'єктність.

Дух є діяльність, але водночас дух є щось особливе у діяльності, – те, що робить її власне людською і зберігає *міру її людяності*. Остання визначена одвічним прагненням людини до Істини, Добра і Краси, котрі утворюють абсолютні засади духу, або ж – засади абсолютного духу. По відношенню до абсолютного *доцільність* виступає підлеглим моментом. Зазіхання доцільного на повне поглинання і підкорення духовного є проявом претензій *цивілізації* на панування над *культурою*. Гегель вважав, що всяка діяльність духу є нічим іншим, як різноманітними способами приведення зовнішнього до внутрішнього, котре і є сам дух, і тільки через це повернення, через цю ідеалізацію, або асиміляцію, зовнішнього дух стає духом; усяка діяльність духу є осягненням ним самого себе. «Асиміляція зовнішнього» в даному випадку означає те розпредметнення змісту предмету діяльності, котре здійснюється у товщі самої діяльності. Поза цього **залучення** суб'єкта до змісту того, з чим він має справу, духу просто немає, а є позапокладений предмет-об'єкт, в який необхідно ввести «потрібну» (не йому, предмету, а лише самому суб'єкту) форму. Ось ця сама **іманентність** суб'єкта **змістові** предмета діяльності, коли він не просто вносить форму, але пере-здійснює щось незримо суще і у предметі, і у самому собі, і у бутті як такому, – мабуть, наближає нас до розуміння природи духу.

Дух не є сама діяльність, він – її трансцендентальний план, і навіть не «план», не «рівень», а **субстанція**, котрі рівним чином є **суб'єкт**. Становлення субстанції суб'єктом і наповнення суб'єкта субстанціальним змістом – єдиний процес, котрий може бути інтерпретований як реальний рух духу.

Дух як **реальність** є **ідеальністю** моїх «внутрішніх», душевно-духовних станів, коли вони є даними не самі по собі як такі, але коли крізь них проступає інше буття, інша реальність. Це «інше» – не просто зовнішній світ предметних обставин, форм речей, що обступають мене (хоча останні, безсумнівно, представлені, ідеалізовані у свідомості). Бути іншим, залишаючись самим собою, і значить мати окрім реального ще й *ідеальне* буття (Гегель).

Іван Дмитрович Загрійчук,
*доктор філософських наук, професор,
професор Українського державного університету
залізничного транспорту (м. Харків)*

ЛИКИ ДУХОВНОСТІ: ВНУТРІШНЄ І ЗОВНІШНЄ

В тезах розглядається проблема єдності духовного і матеріального, теоретичні та практичні причини їх хибного розуміння, що проявляється то як абсолютне їх розведення, то як абсолютне ототожнення.

I. D. Zagriichuk

FACES OF SPIRITUALITY: INTERNAL AND EXTERNAL

The article deals with the problem of unity of spiritual and material as well as with theoretical and practical reasons for their misunderstanding, which manifests itself sometimes as an absolute dilution and sometimes as an absolute identification.

Про духовність сьогодні говорять часто при потребі і без неї. Частіше всього її асоціюють з чимось внутрішнім, що виходить за межі матеріального, буттєвого, того, що сприймається чуттями. Нерідко можна почути, що духовність — це абсолютна протилежність матеріального, що вона висока, чиста реальність, а матеріальний світ грубий, бездуховний, яким переймаються відповідно грубі, неосвічені душі. Чи насправді це так з точки зору філософії?

Незаперечною правдою тут є те, що дійсно світ духовний і світ матеріальний є світами протилежними. Для багатьох людей це твердження є абсолютним. Але є ще інша частина в суспільстві, від якої можна почути, що «мислення матеріальне». А це означає, що між цими світами принципової різниці немає.

Для філософської аудиторії сказане звучить повним абсурдом, але філософія існує не лише для філософів. І оскільки означені вище думки артикулюються, завдання професійних філософів відповідним чином реагувати. Адже просвітницька роль філософії попри «наїзди» на неї все ж залишається актуальною, причому, вочевидь, навіть більше, ніж будь коли.

Якщо перша позиція, що проявляється в зверхності щодо матеріальної іпостасі людського буття характерна для «недоосвічених інтелігентських кіл», то друга — ототожнення матеріального і духовного — притаманна індивідам низької культури і статків, які,

будучи неспроможними власними силами подолати злидні, віддаються мріям. Їм здається, що якщо сильно бажати, думати про предмет бажання, малювати «альбоми мрій», то безумовно бажане отримаєш, воно до тебе «прийде» само собою.

Уточнюючи висловлене вище розмежування, скажу, що воно є доволі умовним, як, до речі, і будь-яка інша класифікація. Більше того, носіями окреслених вище позицій часто є одні і ті ж індивіди, котрі стоять на тому, що слід мати свою думку щодо будь-якого предмету обговорення, відстоювати її незалежно від того, наскільки ця думка є дійсно істинною. Не входячи в розлогі міркування, скажу, що дискусійними, якщо не абсурдними, за великим рахунком, є обидві позиції.

І все ж, дещо необхідно аргументувати. Ототожнення духовного з матеріальним давно вже засуджено народною мудрістю, яка вилита в крилатому виразі: «дурень думкою багатіє».

Стосовно ж абсолютного протиставлення духовного матеріальному трохи складніше. В народній мудрості нібито духовна зверхність нібито «духовних» людей засуджується і відторгається. Слід замислитись: а чи не є нехіль значної частини суспільства до певного роду духовності, як і до сучасного стану філософії, наслідком самозамикання філософії і філософів на своїх винятково вузьких цехових проблемах?

Отож, теоретично проблема може бути сформульована таким чином: чи існує духовне без матеріального і матеріальне без духовного? Ця давня філософська проблема формулюється як тотожність свідомості і матерії, мислення і буття, де дух є внутрішнім змістом матеріальної практики, а матеріальна практика є зовнішньою реалізацією внутрішнього змісту, духовності людини. Народна мудрість, буденна свідомість формулює цю істину у висловлюванні: «єдність слова і діла».

Безсумнівно, що ці дві іпостасі людського буття, про які мова, не лише тотожні, але й відмінні. А тому розглядати їх як окремі, відірвані один від одного аспекти людської природи недостатньо. Можна навіть сказати, що духовність тут виступає в двох ликах: зовнішньому і внутрішньому. Очевидно, що найглибшою причиною їх розведення є суспільний поділ праці.

Подолання цих крайнощів як абстрактних проявів людської природи передбачає як увагу до зміни соціального розподілу в нашій

дні, так і переосмислення попередньої історії думки, що є передумовою більш тісної взаємодії теоретиків і практиків.

УДК 141.2(470)

Лімонченко Віра Володимирівна,
*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії ім. проф. В. Г. Скотного
Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка*

НИГІЛІСТИЧНИЙ МОРАЛІЗМ УТИЛІТАРНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ КУЛЬТУРИ І ЗАВДАННЯ ФІЛОСОФІЇ

Проводиться думка, що онтологічною засадою утилітаризму постає нігілізм як джерело редуccionізму по відношенню до реальної повноти людини, що обертається зростанням насильства по відношенню до окремої особистості.

V. V. Limonchenko

NIHILISTIC MORALISM OF UTILITARISTIC CULTURAL ORIENTATION AND TASKS OF PHILOSOPHY

The author lines out that nihilism as a source of reductionism of real holistic nature is an ontological bases of utilitarianism. This forces the escalation of violence relatively to single individ.

Орієнтація на «демос», народ чітко простежується на різноманітних історичних етапах – можна згадати афінський поліс, який справедливо вважається такою суспільно-політичною формою, що сприяє виробленню правових громадянських принципів життя, але страта Сократа – це також знакова подія демократичного устрою: це не відхід і не зрада принципам афінської демократії, але дія їх. Можна згадати потакання смакам народної більшості у Римській імперії, що концентровано звучить у гаслі «Хліба та видовищ!» – який стає архетипом споживацького суспільного ладу. Грандіозні супер-, гіпер-, мегамаркети та шалений розквіт шоу-бізнеса структуровані саме за принципом «Хліба та видовищ!».

Кінець XIX - початок XX століття означений протистоянням мистецтву, яке відкрито, однозначно та прямолінійно пов'язує себе з служінням народному благу та суспільному поступу. Таке мистецтво за Вол. Соловйовим призначене бути «випередженням досконалої

краси», і воно легко потрапляє під визначення «безідейне» в тому специфічному смислі, коли «ідея» стає принципом, структуруючим людське життя, амбівалентність ідейності показує Ф. М. Достоевський, розкриваючи кровожерливу владу ідей, що, захопивши людей у свій полон, роблять їх своїми пристрасними послідовниками. Подібний деспотизм ідейності проглядається у будь-яких революційних та визвольно-терористичних рухах, моральному тиску передової публіцистики (незалежно від її змісту), релігійному фундаменталізмі.

Але можливий і витончений тероризм – тероризм нав'язливого видовищного мистецтва розваг та насолоди, що теж є мистецтвом, що служить народу: нігілізм означає одностороннє урізання людини через визнання лише відносних утилітарних потреб (потреб «земного життя»), а значить і суспільний рух, спрямований на рівень земного життя (на «людське, занадто людське») тяжіє до нігілізму. Нігілізм постає відкиданням абсолютних вимірів людського життя, відповідно цієї урізаної форми виробляється «мораль» утилітаризму – успіх понад усе, що проковує поведінкову гнучкість, обумовлену тимчасовою злободенною розстановкою сил. Рефлексивне осмислення приватного інтересу, який може бути індивідуальним, корпоративним, партійним, державним, не культивується – в силу цього не затребувана культура філософської аналітики мотивів і цілей життя людини. Культура, як вона зазвичай розуміється, відмічена тавром утилітаризму, для якого земна поцейбічна мета (відчутні матеріальні блага, наявність міцної держави, поліції, армії, чіткої виховної системи у вигляді регламентованих міністерством навчальних закладів, освячені церквою та державою святкові дати, санкціоновані норми моралі, повчальне та розважальне мистецтво) бачиться достатньою для людини. «Ларчик» нігілізму містить ще один прихований дарунок – соціальний оптимізм, оснований на механіко-раціоналістичній теорії щастя, відповідно якої відчутний прогрес матеріально-технічної забезпеченості спричиняє наявність того невловимого критерію, що прийнято називати щастям. Культивування моралі успіху і перемоги супроводжується нехтуванням продумування ситуації можливої поразки – яка теж є одною з форм людського буття: вистояти у ній, зберегти людські смисли у будь-якій катастрофі завжди було завданням філософії. Філософія культивує власне антропологічну «компетенцію»: вміння за будь-якими привабливо яскравими гаслами, прийнятими більшістю, бачити неминуче подвійні наслідки, серед

метушні швидкоплинних спокусливих цілей вирізнявати справжнє і дійсне.

УДК 140.8

Анатолій Олександрович Осипов,
*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії і педагогіки
НТУ «Дніпровська політехніка»*

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИЗУ ІДЕЇ ТОТОЖНОСТІ СВІДОМОСТІ І БУТТЯ ЯК ВИХІДНОЇ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ СВІТОГЛЯДНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Традиційні філософські концепції та релігія не в змозі побудувати таку картину світу, в якій несуперечливо конституювався Першопринцип.

A. O. Osypov

ON THE CRISIS OF THE OF THE INDENTITY OF CONSIOUSENSS AND BEING SDEA AS THE INITIAL BASIS FOR CONSTRUCTING WORLDVIEW

Traditional philosophical concepts and religion can not build a picture of the world capable of unquestionably constituting the First Principle.

Світоглядне питання про Першопричину буття і визначення форми її єдності з проявленим світом в історії релігії і філософії може бути зведене до небагатьох варіантів відповідей. Перший стверджує, що існує первинна, єдина і неподільна субстанція, з якої поступово дивергуються властивості, що обумовлюють різнобарвну картину світу (Дао, Брахман Єдине Парменіда і Плотіна, Бог у монотеїзмі, Абсолютне Я Фіхте, Абсолютна Ідея Гегеля тощо). Труднощі, які виникають при такому підході, пов'язані з необхідністю пояснення виникнення множинного із Першоєдиного.

В ідеалізмі воно вирішується шляхом спекулятивних процедур саморефлексуючого розуму. Діалектика, хоча і є найбільш дієвим способом осягнення цілісності світу, механізму його розвитку і єдності усього сущого з його Першопричиною, однак, її інструментарієм є логіка понять. Це означає, що можна *зрозуміти* єдність

протилежностей у гносеологічному аспекті вирішення проблеми; але *знати* не означає *бути*, – бути в єдності з Універсумом. Ситуація сьогодення свідчить людству про те, що, незважаючи на бурхливий розвиток наукових знань, проблем у людства не меншає, а навпаки, їх кількість збільшується завдяки надмірній самовпевненості людства у силу свого розуму.

Постулювання ж вихідної тотожності протилежностей у другому варіанті, як це має місце, наприклад, у філософії Спінози (Субстанція та її атрибути – протяжність і думка), лише віддаляє на крок вирішення проблеми єдності цих протилежностей. Спіноза, власне, усовується від вирішення даної проблеми, коли він уже у шостому пункті своєї «Етики» поспішає *ототожнити* Субстанцію з Богом, при цьому говорячи про етику, «доведену геометричним шляхом» тобто за допомогою мислення, аналітично.

У третьому випадку йдеться про релігію, яка, констатує неспроможність розуму досягнути природу єдності Абсолюту-Бога із світом, апелює до *віри*, для культивування якої впроваджує різноманітні практики духовного злиття людини з Першоначалом. Каналом такого злиття у духовних практиках виступають емоційно-чуттєві структури природи людини, культивування яких призводить до змінених станів свідомості. В решті решт, у даному процесі здійснюється і тілесна трансформація особистості. В релігії, через її ритуально-дієву спрямованість у досягненні єдності з Універсумом-Богом, переважає акцент на *бути*. Адже трансформація тілесності в духовних практиках виступає визначним інструментом впливу на *онтичний* рівень сутності людини. Але, ґрунтуючись лише на вірі, нехтуючи розумово-аналітичною складовою як інструментом конституювання онтичного статусу природи людини, релігійний світогляд не в змозі стати інтегруючим фактором у сучасному світі при усіх намаганнях з боку екменістичних рухів (не лише християнських) сьогодення, – розмежування за релігійною ознакою підвищує градус напруги між етносами.

Ганна Михайлівна Кулагіна-Стадніченко,
кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник
Інституту філософії імені Г. С. Сковороди
Національної Академії наук України

РЕЛІГІЙНА ДУХОВНІСТЬ ПРАВОСЛАВНОГО ВІРУЮЧОГО: ТРАНСФОРМАЦІЯ ПАРАДИГМ

У цій статті досліджується християнська духовність у її конфесійному вимірі. Авторка прослідковує генезу та функціонування релігійної духовності православного віруючого. Визначаються особливості функціонування останньої на сучасному етапі.

Hanna Mihaylivna Kulahina-Stadnichenko

RELIGIOUS SPIRITUALITY OF THE ORTHODOX BELIEVER: TRANSFORMATION OF PARADIGMS

This article examines Christian spirituality in its confessional dimension. The author traces the genesis and functioning of the religious spirituality of the Orthodox believer. Peculiarities of the latter's functioning at the present stage are determined.

Інтенсивна увага до феномена духовності властива релігійній філософії кінця XIX – початку XX століття. На відміну від попереднього, релігійно-філософського осмислення цього феномену, увага акцентується на особистісних формах функціонування, саморозвитку духовності, здійснюються спроби дослідити підстави її виникнення, значущості у житті людини.

У культурній традиції складається розуміння духовності як вищого рівня духовного розвитку, віддзеркалення Божественного, духовної досконалості людини. Категорії “духовність” надається етичний вимір, вона починає означати, передусім, моральний вимір людського життя. Духовність виступає тим етичним ідеалом, який повинен скеровувати людську життєдіяльність, взаємовідносини з іншими, собою, світом, Богом. Антиподом духовності у цьому контексті постає бездуховність. Зазначимо принагідно, що нюансом осмислення проблеми духовності в українській філософській традиції є акцентування на національній самосвідомості індивіда, що лише доповнює зазначений вище ракурс.

У радянській науковій літературі розроблявся широкий спектр питань, що стосувалися духовного буття людини. Проте духовність, як якісна характеристика людини та її життя, не виступала предметом

наукових досліджень, поняття “духовність” не використовувалося як засіб вивчення специфіки людини та її буття.

Ситуація у проблемному полі духовності починає змінюватися починаючи з середини 80-х років минулого століття. Виникла потреба чіткого означення термінологічної бази гуманітарних наук, оскільки такі поняття, як “свідомість”, “розум”, “мислення”, “інтелект” позначали різні прояви психічної діяльності людини, не вказували на джерело її творчої активності, насаги, не пояснювали можливості визначення нею власних смисложиттєвих орієнтирів, прагнення досконалого, цілісного життя.

Загалом, духовність людини певною мірою вирішує одне з вихідних суперечностей буття – його безкінечності та межі, завершення його існування. Здавалося б, розв’язання цієї дилеми є прерогативою релігій. Проте, сучасне неокласичне розуміння природи духу людини не ототожнює його з релігійністю. Зважаючи на те, що ціннісно-смісловий чинник постає основою духовності, можемо вести мову про релігійну духовність як один із різновидів духовності взагалі.

У цілому, під релігійною духовністю будемо розуміти ціннісно-сміслову форму людини, яка є способом релігійних самовизначення, самоактуалізації, самоздійснення, саморозвитку людини в бутті. Структура релігійної духовності завжди визначається через ціннісно-сміслову компоненту, включає такі складові: релігійну культуру, релігійну життєдіяльність, релігійну психологію. Іншими словами, релігійна духовність – це духовне самоусвідомлення, самовизначення людини через релігію, що постає інтегративною, системною характеристикою людини, її буття в цілому. У цьому контексті виокремлюємо християнську духовність, а також визначаємо духовність конфесійну, православну, католицьку, протестантську тощо.

Ідеологи православної традиції стверджують, що духовне життя Православної Церкви розглядається в світлі її вчення. Духовність православ’я визначається через певне розуміння питань аскетизму, містики, які для нього є традиційними (paradosis). Офіційне відображення традиції знаходиться у чотирьох головних джерелах, а саме: Святому Письмі, постановах Соборів, які “завдяки їх догматичної важливості, є вказівниками на шляхах духовного життя”, літургійних текстах, працях Отців Церкви. Натомість, католицькі

богослови на перше місце ставлять авторитет таких Отців: св. Августина, св. Григорія Великого та св. Бернарда.

На відміну від західної традиції, пріоритетними для Східної Церкви, є вчення трьох єпископів, яких у православних літургійних текстах називають “апостолами”. Це – св. Іоанн Златоуст, “який не мав свого власного богослов’я, а викладав богослов’я кожного, хто належав до Церкви, а отже – богослов’я самої Церкви”, св. Василь Великий, який здобув пошану завдяки чернечим правилам, що стали “надійним орієнтиром у духовному житті мільйонів”, а також – св. Григорій Назіанзін, названий Богословом. Незважаючи на відчутний авторитет Отців на Сході, православні богослови зазначають, що ці вчителі є спільними для Сходу та Заходу, адже “і тут, і там маємо одну християнську духовність з деякими відмінними відтінками й акцентами” [1].

Сучасний стан православної духовності став результатом еволюційного процесу, що тривав дев’ятнадцять століть. На ньому позначилися етнічні і культурні чинники, зокрема – палестинський, сирійський, елліністичний, слов’янський тощо. Однорідність цих чинників забезпечила спільність християнської віри. Богослови зауважують, що православна духовність формувалась під значним впливом Писання, ранньохристиянської думки, інтелектуального осмислення, раннього чернецтва, літургійного та “формально-споглядального” елементів.

Актуальні нині погляди теологів, сформульовані як “смерть Бога”, “змирщення християнства”, “Бог, як остання інстанція” не мали визнання у православному середовищі, що, скоріше за все пояснюється впевненістю православних у непересічності відображених у Нікейському Символі та Літургії св. Івана Золотоустого істин віри. Останні, на думку богословів, залишаються спільно-загальною, не застарілою основою православ’я, а з давніх джерел завжди можна почерпнути нові сили. Водночас, спостерігаються активні спроби зробити православ’я ближчим до потреб сучасної людини, що, однак, не вважається його модернізацією.

Список використаних джерел

Православная духовность // Очерк православной аскетической и мистической традиции. – Кайрос, 1998. – С. 5 – 6.

Хміль Тетяна Володимирівна,
*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри права та європейської інтеграції
Дніпропетровського регіонального
інституту державного управління*

Володимир Васильович Хміль,
*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії та соціології
Дніпровського національного університету
залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна*

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ЯК ЕКЗИСТЕНЦІАЛ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

Представники екзистенційної антропології та гуманістичної психології стверджують про трансцендентний характер мотивації людини до самореалізації, що робить її справжнім екзистенціалом людського буття.

T. V. Khmil, V.V.Khmlil

SELF-REALIZATION AS AN EXISTENTIAL OF HUMAN EXISTENCE

Representatives of existential anthropology and humanistic psychology argue about the transcendent nature of human motivation for self-realization, which makes it a real existential of human existence.

Після епохи античності поняття самореалізації для філософії було надовго загублене, його ренесанс припадає на останні півтора століття, коли людина зі своїми життєвими потребами виявила, що цілі її життя піддані нездоланному відчуженню від її внутрішніх мотивів. Але суспільство цього не усвідомило і філософи продовжували використовувати такі поняття, як “індивід”, “суб’єкт”, “особистість”, звертаючись традиційно до класичної філософії, де пануючою була субстанціональна природа людини.

Нова ера небаченого індивідуалізму роз’їла усі форми підпорядкування: послабила зв’язки сім’ї, родини, нації, державних та соціальних інститутів, завдяки чому порушилася жорстка структура організації буття. Поглинаюча релятивність моральних норм і викликала потребу в пошуках людиною нових смислів.

І здавалося, склалися ідеальні умови, щоб звернути увагу на саму людину, жити згідно з поставленою метою, або йти своїм природним

шляхом. Після усіх соціальних катаклізмів, які століттями супроводжували людство, неминуче повинна була постати епоха самореалізації та самоактуалізації людини, як основи побудови нової соціальної структури світу с пріоритетом цінності особистості.

При цьому, довгий час поняття самореалізації сприймалось переважно на декларативному, профанному рівні, як щось невизначене, але усім зрозуміле, бо редуковане до епітетів та метафор, наслідком чого стало його зникнення з філософського дискурсу.

Але згодом відомий американський психолог А. Маслоу в середині ХХ ст., відчуваючи усі соціальні зрушення в ієрархії потреб людини, висуває поняття самоактуалізації як верхівку «піраміди мотивацій», опереджаючи не тільки матеріальні, але й емоційно-психологічні потреби. Проте, досягнути вищого стану духовного «акме» людина може тільки задовольнивши базові потреби, і тільки біля двох відсотків людей досягають вищого рівня індивідуального та соціального визнання, завдяки «надмірній» мотивації, необхідній для свого персонального росту та істинного призначення.

Поставивши під сумнів раціональність світу, прагнення до самоактуалізації надає шанс людині вільно подивитися на саму себе, змінити цей світ згідно зі своїм власним проектом, що швидко знайшло своє відображення в певних напрямках філософії екзистенціалізму.

Виявилось, що людина вбудована не стільки в соціальний світ, а в більшій мірі в екзистенційний та трансцендентний. Як стверджує французький філософ Г. Марсель, один з представників екзистенційної антропології, головною детермінантою в самореалізації людини стає вірність «обітниці» та власному зобов'язанню перед самим собою. Людина стає дієвою, коли відкриває у собі трансцендентний вимір, що свідчить про її справжнє народження і дійсний зв'язок з людством. Це той випадок, коли власне «Я» оголошується єдиним вагомим аргументом у житті людини, що надає можливість увійти в ірраціональний простір бажаного, внести в життя стабільний каркас. Процес самоздійснення надає можливість створити іншу реальність по лекалам власного, індивідуального проекту світу і є свідченням справжньої свободи.

При цьому потрібно зауважити, що самоактуалізація має дві гілки: одна з них – актуалізує те, що закладене в людині природою; інша – спрямована на те, що закладене мотиваційною, трансцендентною силою, те, що М. Шелер називає «духом», розуміючи під цим персоналістичний ухил особистості. Самореалізація виступає як щось

стале, як результат, уже визначеного, коли самоактуалізація спрямована на реалізацію майбутнього. Шляхи самоактуалізації дуже індивідуальні, засновані на внутрішньому унікальному «Я» і кожен з шляхів веде до досягнення щастя. Проте дуже рідко звертається увага на те, що екзистенціалізм фіксує увагу тільки на поверховому шарі існування людини, ізолюючи її від соціального тиску. В цій протидії реалізуються зобов'язання, які людина покладає на себе. Для Г. Марселя віра і є домінуючою мотивацією в самореалізації людини.

Зі свого боку, досліджуючи психологічні розлади, американська психологія К. Хорні розглядає «обітниці» як внутрішню домінанту, по суті екзистенціал людської поведінки, і, одночасно, як причину негативних психологічних наслідків. Вона називає внутрішні зобов'язання (обітниці) «диктатором для особистості», що віддаляє людину від щастя та поневолює її. Дослідниця вважає, що людина ставить себе під тотальний контроль власної волі, що часто виступає джерелом стресових ситуацій, вимагає максимальної концентрації сил, стає основою не тільки психологічних захворювань, але й може привести до деконструкції самості.

Таким чином, на трансцендентному рівні прагнення до самореалізації притаманне кожній людині, але форми її самоствердження можуть відрізнятися в різних соціокультурних та психологічних контекстах. Тому доцільно вважати самореалізацію одним з екзистенціалів людського буття, оскільки існує в повному розумінні слова лише той, хто сам собі задає цілі й досягає їх.

УДК 130.1

Анатолій Миколайович Малівський,
*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та соціології
Дніпровського національного університету
залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна*

МЕТАФІЗИКА ДЕКАРТА ТА ПРОБЛЕМА ДУХОВНОСТІ

Уявлення про несумісність метафізики Декарта та духовності є хрестоматійними в сучасній літературі. Основою традиційної рецепції є техноморфне бачення філософської спадщини Декарта. Більш уважне прочитання текстів мислителя засвідчує наявність антропологічного виміру метафізики, форми прояву якого виходять за межі усталених уявлень.

THE METAPHYSIC OF DESCARTES AND PROBLEM OF SPIRITUALITY

The idea of the incongruity of the Descartes' metaphysic and high spiritual qualities is commonplace in the modern literature. The basis of the traditional reception is technomorphical vision of the philosophical legacy. The careful attitude to Descartes' texts testifies the presence of the anthropological measurement in metaphysic; the latter manifestation is beyond the limits of the adopted conceptions.

Кардинальна зміна парадигми світовідношення в наші дні передбачає відмову від, по-перше, домінуючої настанови на вичерпне пізнання й кардинальне перетворення світу та, по-друге, перехід до настанови на самовибудовування людини як духовної істоти. Як концентрований вираз специфіки способу ставлення до світу доцільно розглядати метафізику. В дослідницькій літературі прийнято наголошувати доцільності подолання метафізики Нового часу як техноморфної. Істотною вадою означеної інтерпретації є нехтування традиціями історії європейської філософії, де метафізика протягом багатьох століть зберігає незмінною свою онто-тео-логічну структуру.

Нинішній світ зосереджений на пошуках духовної альтернативи технократизму, тобто встановлення меж втручання людини в процеси природи та культури. До числа детермінуючих чинників становлення техногенної цивілізації прийнято відносити метафізику Декарта як один з найбільш яскравих та глибоких проявів діяльній настанови. Для нас істотно, що така рецепція метафізики включає в себе нігілізм стосовно вищих рівнів буття. А оскільки драматичність культури ХХ значною мірою полягає в нехтуванні духовними вимірами природи людини, то останнім часом спостерігається посилена увага до неї та актуалізується проблема критичного переосмислення класичної метафізики. Насамперед проблематизується техноморфне тлумачення позиції Декарта. Звертання до відповідної історико-філософської літератури та текстів французького мислителя засвідчує поширеність редукціоністського образу метафізики Картезія. Зокрема наслідки впливу картезіанського *cogito* прийнято пов'язувати з повним розривом із природою та тезою про антигуманність *cogito*.

Однак філософська спадщина Декарта в нинішньому контексті демонструє свою амбівалентність. Неупереджене її бачення

передбачає пильну увагу до тривалий час прихованого антропологічного задуму мислителя. До числа переконливих аргументів належить однозначна й категорична перша назва «Дискурсії про метод» – «Проект всезагальної науки, спроможної піднести нашу природу на найвищий щабель досконалості». Також слушною є увага до специфіки бачення Картезієм предмету метафізики, яке є результатом його власного вибору на основі свободи, тобто відповіддю на питання про належні засади власне людського способу існування. Змістовним увиразненням останньої є свобода волі як найвеличніший з усіх станів душі та розбудовані на її базі поняття *generosite* та доказ існування Бога.

УДК 130.123.4:364.628

Рогова Олена Георгіївна,
кандидат філософських наук, доцент,
професор кафедри філософії
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР»

ДУХОВНІСТЬ ЯК ПІДГРУНТЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я

Дослідження зупиняється на загальних зв'язках між теорією ментального здоров'я та духовним розвитком особистості. Обґрунтовано, що поліпшення психічного здоров'я стає можливим з урахуванням психофізіологічних та метаантропологічних аспектів людського існування. Цей підхід вимагає міжгалузевої співпраці всіх зацікавлених сторін. Наголошено на необхідності пошуку шляхів формування духовних цінностей як складових ментального здоров'я.

O. G. Rogova

SPIRITUALITY AS A BASIS OF MENTAL HEALTH

The research dwells upon general connections between the theory of mental health and spiritual development of personality. It is reasoned that improvements in mental health become possible with the account of psycho-physiological and meta-anthropological aspects of human existence. This approach requires cross-sectoral cooperation of all parties concerned. In this research was underscore for finding ways to form spiritual values as constituents of mental health.

Ментальне здоров'я – одна з найважливіших загальнолюдських цінностей, бо саме воно є основою благополуччя і гармонії людського життя. Термінологічно поняття «ментальне здоров'я» використовується для опису будь-якого рівня розумового і/або

емоційного благополуччя і/або відсутності психічного розладу. У нашому дослідженні під «ментальним здоров'ям» будемо розуміти комплекс характеристик і функцій, відповідних віковій нормі повноцінного психологічного функціонування людини, що включають фізіологічне, особистісне і соціальне благополуччя, стосуються як внутрішніх переживань, так і зовнішньої поведінки, забезпечують ефективне виконання людиною завдань, що стоять перед нею в різних сферах життєдіяльності.

Зауважимо, що сучасна дискредитація, а часом навіть і ліквідація усталених критеріїв духовно-морального життя суспільства призводить не тільки до ослаблення моральної складової у людей, створюючи враження, що внутрішнє життя людини зводиться виключно до психологічних переживань, безвідносно до моральних і духовних цінностей, а й значно ускладнює практичну реалізацію цих критеріїв в умовах відсутності ціннісного каркасу.

Наприклад, в науковій літературі відомі і описані механізми виникнення і розвитку психічних хвороб в залежності від стресових та інших подібних граничних психологічних ситуацій. І хоча саме поняття стресу є суб'єктивно-психологічним, обставини, що викликали у особистості стрес, іншу людину можуть залишити в цій же ситуації без помітних психічних наслідків. Тобто самі по собі стресові або фрустраційні процеси не є достатніми для виникнення ментальної хвороби, вони вимагають того підґрунтя, на якому можуть вкорінитися. І таким підґрунтям досить часто виступає духовна нерозвиненість і ціннісна дезорієнтація особистості.

Саме тому дослідження проблем ментального здоров'я слід розглядати якомога найширше з особистісних і культурно-соціальних позицій, з урахуванням всієї складності формування ціннісно-моральних і духовних сенсів життєдіяльності людини в сучасному світі. Так, окремі з досліджень наголошують (наприклад, Cloninger, 2012), що формування ментального благополуччя має на увазі наявність складної адаптивної системи, тому що одні й ті ж особистісні риси можуть зумовлювати різні результати (тобто мультифінальність), а різні набори особистісних рис можуть приводити до одного і того ж результату (тобто еквіфінальність). Alan Carr підтримує аргумент про те, що духовний інтелект, або дійсно просунута стадія морального розвитку, можуть мати вирішальне значення для позитивного ментального здоров'я, з огляду на сформований взаємозв'язок між релігійними практиками і благополуччям (Carr, 2012). George Vaillant

описує духовно важливі позитивні емоції: любов, надію, радість, прощення, співчуття, віру, благоговіння і подяку, які розширюють моральний компас, підсилюють творчість, допомагають звільнити «себе від себе», формуючи навички подолання своїх психічно дискомфортних станів (Vaillant, 2008).

Зв'язок психічних хвороб з духовно-моральним станом особистості проаналізовано В. Свешніковим в його праці «Нариси християнської етики» (Свешніков, 2010). Психічна хвороба, на думку даного автора, крім конструкційних особливостей, властивих кожній конкретній патології, має в своїй основі конфлікт, суперечність особистості з навколишнім світом; часом в цілому, але частіше – з конкретним оточенням, та, як правило, тут і виникають моральні дисгармонії. Дослідження В. Свешнікова також досить послідовно показує: ті, хто має позитивну духовну практику, мають кращі результати при зверненні за психотерапевтичною допомогою, і мають краще ментальне здоров'я, основу якого становить духовний розвиток людської суб'єктивності, а визначальними критеріями психічного здоров'я є спрямованість розвитку і характер актуалізації людського в людині. Усе це доводить необхідність звернення до ціннісних, моральних і духовних аспектів у терапії.

Так як ментальне здоров'я тисячами ланцюжків пов'язане з ціннісно-світоглядними уявленнями людей, а за стійкість людини, визначення її сприйнятливості до змін, пластичність пристосування до середовища, відповідає духовність, сформулюємо центральну ідею підтримки ментального здоров'я як ідею можливості і необхідності сходження людини до свого найвищого розвитку через зародження і виношування духовно-ціннісних якостей особистості на основі одухотворення її сутнісних сил і прагнень через духовно-культурну вкоріненість і ціннісні орієнтації людського буття.

Список використаних джерел

1. Carr Alan. Positive mental health: a research agenda. World Psychiatry. 2012 Jun; 11(2): 100.
2. Cloninger CR. Healthy personality development and well-being World Psychiatry. 2012 Jun; 11(2): 103–104. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3363382/>
3. Vaillant G E. Spiritual evolution: a scientific defense of faith. New York: Doubleday Broaway, 2008.
4. Свешников В. Очерки христианской этики. Москва: Лепта книга. 2010. 779 с.

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЗАПИТИ СЬОГОДЕННЯ

УДК 930.1

Олександр Володимирович Михайлюк,
*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри документознавства та інформаційної діяльності
Національної металургійної академії України*

Вікторія Анатоліївна Вершина,
*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ КОНСТРУКТ

Історична пам'ять розглядається як соціальний конструкт, результат історичної політики, засіб політичної мобілізації.

O. V. Mikhailyuk, V. A. Vershyna

HISTORICAL MEMORY AS A SOCIAL CONSTRUCT

Historical memory is seen as a social construct, the result of historical politics, a means of political mobilization.

Всі гуманітарні науки, так чи інакше, займаються проблемами пам'яті. Для історії пам'ять знаходиться в центрі інтересів. Але історія – це не пам'ять. Сучасні автори пишуть про необхідність розводити історію як науку і історію як пам'ять, про конкуренцію між історією і пам'яттю.

«Пам'ять – область мороку, їй не можна довіряти» (А. Мегілл). Пам'ять може бути індивідуальною і колективною. Індивідуальна

пам'ять – це зафіксований індивідуальний безпосередній досвід людини. Індивідуальний досвід суб'єктивний, неповний, уривчастий, не завжди достовірний. Цей досвід не має загального значення і, по суті, мало що доводить. Інша справа колективна пам'ять. Наші уявлення про минуле (суспільне і навіть особисте) обумовлюються обставинами нашого колективного сьогодення. Забування – одна з функцій пам'яті, а викривлення – властивість пам'яті. Забування часто розглядається як метафора соціальних стратегій, котрі проявляються в доцільному відборі того, «що слід пам'ятати, а про що забути». Колективна пам'ять формується не стільки стихійно, як сукупність індивідуальних спогадів, забувань, викривлень, скільки цілеспрямовано. Колективна пам'ять – це соціальний конструкт. Будь-який політтехнолог має справу з комунікативними технологіями пам'яті і забування.

«Історична пам'ять» – це цілеспрямовано сконструйований засобами історичної політики відносно стійкий набір взаємопов'язаних колективних уявлень про минуле групи, кодифікований і стандартизований в громадських, культурних, політичних дискурсах, міфах, символах, мнемонічних і комеморативних практиках (Г. Касьянов). Дослідники цілком обґрунтовано відносять «історичну пам'ять» до розряду ідеологізованої історії. «Історична пам'ять» – це навіть не знання, а свого роду символ, основа ідентичності соціальної групи, знак відмінності – між «своїми» і «чужими». Ідентичність повинна апелювати до історичної достовірності, але їй не обов'язково бути достовірною. Соціальна пам'ять залишається найважливішим інструментом підтримки політично активної ідентичності (Д. Тош). Звідси постійно виникаючі конфлікти індивідуальних, колективних і історичних «пам'ятей» – як на рівні окремих осіб, так і на рівні соціальних і етнічних груп, націй і держав. За цими конфліктами найчастіше стоять елементарні конфлікти інтересів. «Історична пам'ять» служить, головним чином», виправданню і обґрунтуванню сучасної політики. «Вимога пам'ятати минуле правильним способом звучить дуже наполегливо, і очікується, що історики тут виконуватимуть свою частину роботи на догоду тим, хто їм платить, і тим, хто відчуває, що їх власні політичні, соціальні і культурні «імперативи» мають бути захищені» (А. Мегілл).

Ольга Євгенівна Висоцька,
*доктор філософських наук, доцент,
завідувачка кафедри філософії
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР»*

ФЕНОМЕН МЕРЕЖЕВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Дослідження присвячене феномену мережевої комунікації як базової характеристики функціонування сучасного суспільства. Визначено, що мережева структура відносин у суспільстві обумовлена переходом від класової та ієрархічної системи його функціонування до позакласової і децентралізованої. Вплив Інтернету та цифрового середовища сформував уявлення про ризомну, гнучку, відкриту, децентралізовану та множинну систему комунікації суспільства. Одночасно це відкриває небезпечні тенденції нетократії та анонімного цифрового тоталітаризму, зменшити вплив яких можливо лише шляхом підсилення громадянського контролю медіа та стимулювання розвитку критичного мислення у сучасної людини із залученням інструментів філософії.

O. Ev. Vysotska

PHENOMENON OF NETWORK COMMUNICATION IN THE MODERN CONDITIONS

The study is devoted to the phenomenon of network communication as a basic characteristic of the functioning of modern society. It is determined that the network structure of relations in society is due to the transition from class and hierarchical system of its functioning to extracurricular and decentralized one. The influence of the Internet and the digital environment has formed the idea of a rhizomatic, flexible, open, decentralized and multiple system of communication of society. At the same time, it reveals dangerous tendencies of netocracy and anonymous digital totalitarianism, the influence of which can be reduced only by strengthening civic control of the media and stimulating the development of critical thinking of modern man with the use of philosophical tools.

Сучасне суспільство все більше набуває властивостей мережі. Особливо цей процес прискорився із настанням карантинних заходів в умовах загроз пандемії COVID-19. Більшість формальних і неформальних комунікацій перемістилися у дистанційний (чи онлайн) формат, змінюється структура та умови організації праці, виробництва і споживання у бік більшої віртуалізації, децентралізації та опосередкування.

Одночасно слід підкреслити, що поява і розповсюдження мережевих форм комунікації пов'язана не лише із розвитком

Інтернету, а з формуванням нового стану західного суспільства після Другої світової війни, переходом від класової та ієрархічної системи його функціонування до позакласової і децентралізованої.

У чому відмінність мережевого суспільства від класового? Класи як правило замкнуті, і перехід окремих представників від одного класу до іншого ускладнений. Як приклад, можна привести сучасну Індію, де суто класові відношення підкріплені релігійною складовою (кастовою структурою суспільства), яка підсилює неможливість представнику нижчої касты переміститися у більш високу касту. Класове суспільство є ієрархічним і централізованим, головним механізмом його існування слугують традиції і жорстке підпорядкування. На відміну від класового мережеве суспільство засноване на гнучких зв'язках (дружніх, професійних, регіональних), більш відкритій комунікації і вільному переміщенні індивідів від однієї групи до іншої. Важливу роль у цьому відіграють відкриті комунікації. Саме тому рівень мобільності суспільства або окремих його верств визначає ступінь його демократизації. Мережеве суспільство за своїм характером має більші можливості для комунікації, є більш відкритим та демократичним.

Розвиток Інтернету посилив інтеракцію між людьми та прискорив формування мережевих форм комунікації та організації відносин у суспільстві. М. Кастельс, один із авторів поняття «мережеве суспільство», прямо вказує на ключову роль комп'ютерних мереж у цьому процесі, визначаючи при цьому факт домінування соціальної морфології над соціальною дією [2]. З іншого боку, вже концепт «ризому», описаний Ж. Дельозом та Ф. Гваттарі, містить уявлення про децентралізованість, невпорядкованість, множинність та асиметричність соціального буття сучасної людини, де головну роль грають «принципи зв'язності і неоднорідності» [1, с. 12].

Аналіз соціальних мереж сьогодні є важливим методом опису структури потреб, цінностей, переконань, інтересів членів сучасного суспільства. Застосування технології Big Data при цьому надає можливість оперувати великими масивами як відкритої, так і прихованої інформації, що, з одного боку, значно спрощує розуміння різноманітних процесів у суспільстві, з іншого боку, може призвести до посилення впливів та маніпуляцій масовою свідомістю. Небезпека так званого «анонімного тоталітаризму» чи нетократії стає важливим викликом для світу XXI століття. Єдиним способом збалансування

впливу фабрик тролів та фейків є підсилення громадянського контролю медіа, а також стимулювання розвитку критичного мислення у сучасної людини, в тому числі із залученням інструментарію філософського знання.

Список використаних джерел

1. Делез, Ж., Гваттари, Ф. Тысяча плато: Капитализм и шизофрения / Пер. с франц. и послесл. Я. И. Свирского; науч. ред. В. Ю. Кузнецов. Екатеринбург: У-Фактория; М.: Астрель, 2010. 895 с.

2. Кастельс, М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. М.: ГУ ВШЭ, 2000. 608 с.

УДК 911.321

Наталія Юрїївна Тарасова,
*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії і педагогіки
НТУ «Дніпровська політехніка»*

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПРОТЕСТУ. СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, ДИНАМІКА

В статті розглянуто відмінність поняття ідентифікації протесту від поняття ідентичності спротиву М. Кастельса. Виходячи з дослідження метафізичної сутності бунтівної людини А. Камю, психоаналізу Е. Еріксона, З. Фрейда, дискурсу молодіжних та підліткових протестів Ж. Бодріяра, Ф. Фукуями, виявлено специфіку ідентифікації протесту як універсального духовно-психологічного чинника екзистенційної людської самоідентифікації.

N. Y. Tarasova

IDENTIFICATION OF THE PROTESTS. ESSENCE, STRUCTURE, DYNAMICS

The article considers the difference between the notation of protest identification and the notation of identity of M. Castels' resistance. Based on the study of the metaphysical essence of the rebellious man A. Camus, psychoanalysis E. Ericson, Z. Freud, the discourse of youth and adolescent protests by J. Baudrillard, F. Fukuyama revealed the specifics of the identification of protests as a universal spiritual and psychological factor of existential human self-identification.

Соціальна реальність інформаційної доби надзвичайно актуалізує феномен ідентичності протесту, що постає вже невід'ємною соціокультурною рисою і своєрідною символічною ознакою. В

крупних мегаполісах розвинених національних суспільств Заходу представники різних соціальних груп, невдоволені соціальними результатами реформ, репресивною реакцією влади, відсутністю рівного визнання культурних і етнічних меншин, об'єднуються в русі проти системи. За змістовними параметрами ці рухи культурні, за соціально-груповими ознаками – широкі й гетерогенні. Осмисленню феномену ідентичності протесту, вперше термінологічно означеному М. Кастельсом [1, с. 507], не було ще приділено окремої уваги вітчизняними науковцями. Однак потреба рефлексії позитивних і негативних сторін ідентифікації протестів виправдовується необхідністю розуміння соціальних і культурних процесів сучасності.

Глибинну суть ідентифікації протесту як такої складає стан того життєвого переходу, того «екзистенційного еквіваленту сумніву Декарта» [2, с. 127-128], який А. Камю позначив поняттям абсурду. Абсурдність самоусвідомлення «як суперечка в самому собі», породжує бунтівний досвід, впроваджує спонтанне ціннісне судження, породжене пригніченістю. Самоповага як частина власного «Я» постає критерієм життя, непримиримості, максималізму, переходу від свідомості обов'язку до права й дії. Спільність інтересів як чинник ототожнення долі й прийняття рішення надає бунту позитивної цінності метафізичної солідарності людей, що соціально чи культурно пригнічені, у загальнолюдській ідентифікації.

Ідентифікація протесту завжди властива людині в обставинах зовнішнього перешкоджання іншими її життєвим і духовним прагненням, самоусвідомленню свободи вибору та вчинку, морального достоїнства й способу існування. Це своєрідний універсальний культурно-ціннісний конструкт, скеровуваний психологічно в суперечливих соціальних контекстах. Невипадково, ідентифікація протестів в якості основи самоусвідомлення через диференціацію з «іншими» у підліткових бунтах, що складають вічну проблему взаємин поколінь, відзначається, передусім, ціннісним характером. Вона критично спрямовує проти старих, неприйнятних цінностей на духовний і поведінковий опір намаганням нав'язати тотожність через неприйнятні погляди й спосіб життя. Бунтарський дух ідентифікації протесту спрямований на формування «психологічного ресурсу самодостатності й незалежності», того, за виразом Фукуями, «тимотичного відчуття особистої цінності» [3, с. 363], яке є відчуттям особистої самоповаги, самодостатності особистості й цілісності суб'єкту ідентифікації.

Специфічні сутнісні риси ідентифікацій протесту, на які вказує Ж. Бодріяр [4, с. 51-59], виявилися знаковим рухом пізнього індустріалізму – «бунтом інтелектуалів», відомим як контр-культурний молодіжний, підтриманий видатними філософами, істориками, митцями Ж.-П. Сартром, Л. Альтюссером, М. Фуко, Ф. Моріаком, М. де Серто, А. Лефевром, П. Рікером, А. Туреном, «червоний» рух у Парижі травня 1968 року. В рухах ідентифікації протестів інформаційної доби наголошуються нові сутнісні домінанти, що виходять з потреб постмодерної культури. Це, передусім, потреба поновлення самої ідентичності індивіда, ідентичності, орієнтованої на культуру, на нову систему цінностей, що заповнює утворений культурою модерну морально-етичний дефіцит.

Список використаних джерел:

1. Мануэль Кастельс. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. М.: ГУ ВШЭ, 2000. 608 с.
2. Альбер Камю. Бунтующий человек. М.: Политиздат, 1990. 415 с.
3. Фрэнсис Фукуяма. Конец истории и последний человек. М.: Аст-издательство, 2010. 588 с.
4. Жан Бодрияр. Символічний обмін і смерть. Львів: Кальварія, 2004. 376 с.

УДК 141.319.8:004.738.5 (045)

Анатолій Григорович Чичков,
*кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри філософії та українознавства
ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»*

ЦИФРА АБО ЛЮДИНА. ПОГЛЯД НА СУЧАСНУ ЛЮДИНУ...

Нові цифрові технології формують нові зміни в соціальному та антропологічному просторі. Людина в цей час знаходиться під впливом цифрового інформаційного простору, який все більше становиться соціальним простором. Активність суб'єкта роз'яснюється в мерехтливому, мережевому. В час активності нових технологій необхідно контролювати не техніку і технології, а цінності і цілі, які людина сама закладає в нові технології. І розвитком людини в цих умовах є розвитком цінностей, які мають людський вимір.

DIGIYAL OR HUMAN. A GLANCE AT A MODERN HUMAN...

New digital technologies shape new changes in social and anthropological space. Nowadays, humans are exposed to the influence of the digital information space, which in turn is acquiring more and more features of the social space. Subject's activity is being dispersed in the changing network environment. With the presence of new technologies, it becomes necessary to control values and goals that the human embeds into technologies rather than equipment and technologies themselves. Thus, development of a human in these circumstances is the development of human values.

Потреба в нових інформаційно-комунікативних і цифрових технологіях стає все більш явною. Споживачі нового в цій сфері все більше підтримують цю тенденцію. Публікації з характерними назвами, такими як: «Підвалини цифрового розуму», «Цифрове правосуддя», «Соціокультурні виклики цифрової епохи» та подібні свідчать про стійкий інтерес до цього. Для філософії таке різке вторгнення в соціокультурний та духовний досвід даної проблематики все ще є досить новим явищем. Хоча, лінгвістичний поворот та актуалізація пласту логіко-лінгвістичної та семіотичної проблематики в ХХ столітті і повинні були призвести до чогось подібного, але такий темп об'єктивації цих ідей вражає. Як же людина зустрічає та опановує цей феномен?

В останній третині ХХ століття постструктуралізм і постмодернізм остаточно зруйнували класичну модель людини-суб'єкта і змінили фокус інтересу з метафізичного плану життя на приземлений, практичний, тілесний. Така позиція стала природним наслідком розвитку західної культури, в якій різноманітні способи просторово-часового сприйняття світу опосередковуються новими технологіями і зростаючою мережею масових комунікацій. Трансформації культурного простору в добу інформаційних технологій викликані появою і вкоріненням інформаційної культури, яка генерує нові програми культуротворення.

Цифрові інформаційні технології все більше займають соціальний простір... Звісно, що сучасна людина, в більшості випадків, сприймає світ крізь призму змісту комунікативного простору соціальних та інформаційних мереж, більшість споживачів дивляться і оцінюють тільки гучні назви новин або відео. Це явно однобічна, вибрана іншими блогерами інформація, де змістовний пласт та

причини подій явно не подаються. Аудиторія творців і читачів інформації перебуває на самообслуговуванні. У користувача не виникає навіть бажання «зупинитися, озирнутися». Темп життя все зростає, і разом з ним зростає темп мислення. Воно стає поверхневим. Рефлексія вимагає часу, вона вимагає відсторонення. Це одне із підвалин маніпуляції свідомості в сучасному інформаційно-цифровому просторі.

Активність суб'єкта в комунікативному просторі стає легкодоступна, «лайкова», що не потребує великого напруження розуму. Творча активність людини трансформується під впливом технологічних особливостей Інтернету, «архітектури» інтернет-комунікації, характеризуючи специфічні і проблемні культурні форми цифрового простору. Людина через комп'ютерні технології підлаштовує під себе події, товари та послуги, створює свій віртуальний світ, який подобається тільки їй. Відбувається формування нового культурного типу особистості мережевого соціуму, яка вирізняється параметрами комп'ютерної компетентності та електронної інтерактивності. Тому Р. Барт в більшому розумінні був правий, кажучи про «смерть суб'єкта», дивлячись в майбутнє. Часткове розчиняється в мерехтливому, мережевому, не встигаючи розкрити свій істинний сенс.

Соціальні мережі сприяють структуризації комунікативного простору, створенню віртуальних співтовариств, які часто на практиці перетворюються на громадські об'єднання та які все більш присутні в соціально-культурних комунікаціях. Стрімко розвивається технологічний ланцюжок, пов'язаний з використанням «віртуального двійника», який поступово набуває все більш реальний образ при його сприйнятті. Проблематично провести відмінність між реальною подією та подією віртуальною, медійною, враховуючи, що події конструюються в мережі (обов'язково треба викласти в мережі фото, інакше подія як така не відбудеться). Крім того, сприйняття подій в інтернеті носить кліповий характер, що, втім, відрізняло вже телевізійне сприйняття світу. Важко виділити більш і менш значущі події – всі вони вбудовуються в інформаційний потік, де всі контенти рівні. І таке сприйняття подій редукує їх приналежність світу, їх світовий характер. Вже зовсім скоро ми не зможемо відрізнити реального політика, реальну подію від його віртуального двійника. Комп'ютери, смартфони, соціальні мережі і цифрове телебачення,

будучи невід'ємними атрибутами в бутті індивіда, змусять всі верстви населення пристосовуватися до нової реальності.

Ще в ХХ ст. представник Римського клубу Л. Мамфорд вважав, що раз техніка створюється цілеспрямованою працею самої людини для задоволення її потреб, то в цих взаємовідносинах має місце взаємний вплив: техніки на людину і суспільство і навпаки, людини і суспільства на техніку. А тому необхідний контроль не техніки, а тих цінностей і цілей, які закладає сама людина в нові технології. І це є ключовим во взаєминах людина – техніка і технології. І саме це, на наш погляд, повинно бути світоглядною стратегією держави в розвитку технологій і техніки сучасності [1].

Інформаційні технології, проникаючи в життєдіяльність людини і суспільства, кардинально змінюють повсякденне буття людей: їх цінності, ідеали, поведінкові практики, комунікації, спосіб життя. І розвиток людського в сучасній людині і є розвитком антропологічних цінностей, які мають людський вимір.

Список використаних джерел

1. Мамфорд Л. Мир машины. Техника и развитие человечества. – Пер.с англ.: Т.Азаркевич, Б.Скуратов. – М.: 2001 // Электронная публикация: Центр гуманитарных технологий. 25.06.2010. URL: <https://gtmarket.ru/laboratory/basis/3115>

УДК 1:930.19 (043.5)

Спартак Шалвович Айтов
*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та соціології
Дніпровського національного університету
залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна*

ГЛОБАЛЬНІ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЧИННИКИ ХАОТИЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ СВІТ-СИСТЕМИ

Стаття присвячена аналізу соціально-політичних факторів динаміки сучасного світоустрою. У якості основних глобальних чинників розвитку світ-системи осмислюються геоекономічні, геосоціальні і геокультурні процеси сьогодення. Аналізується сутність геоекономічних чинників хаотизації, перед усім руйнацію неоліберальної соціально-економічної моделі та її впливу на суспільно-політичну динаміку. Розкриваються чинники геосоціальної поляризації, котрі виступають суттєвою причиною світової суспільної турбулентності. Досліджено чинник масової культури та моделей соціальної поведінки

сучасної людини як геокультурного елементу турбулентності сучасної світ-системи. Зроблено висновок про інтегральний вплив гео економічних, геосоціальних та геокультурних чинників хаотизації світоустрою на перспективу формування поліцентричної моделі глобальної соціально-політичної динаміки.

S. Sh. Aytov

GLOBAL SOCIO-POLITICAL FACTORS OF CHAOTIZATIONS OF THE MODERN WORLD SYSTEM

The article is devoted to the analysis of social-political factors of the dynamics of the modern world order. Geoeconomic, geosocial and geocultural processes of today are understood as the main global factors of world-system development. The essence of geoeconomic factors of chaos is analyzed, first of all the destruction of the neoliberal social-economic model and its influence on the social-political dynamics. The factors of geosocial polarization, which are a significant cause of global social turbulence, are revealed. The factor of mass culture and models of social behavior of modern man as a geocultural element of turbulence of the modern world-system is investigated. The conclusion about the integral influence of geoeconomic, geosocial and geocultural factors of chaos of the world order on the prospect of formation of the polycentric model of global social and political dynamics is established.

Різномірні і різноспрямовані глобальні соціально-політичні процеси, які відбуваються у сучасному світ-системному універсумі, мають тенденцію до зростання турбулентності і хаосу, хаотизації. До факторів, що їх визначають, можна віднести чинники гео економічні, геосоціальні і геокультурні.

Гео економічні чинники знаходять вираз у руйнації глобальної неоліберальної соціально-економічної моделі. Практичним обґрунтуванням і підтвердженням останньої є всесвітня криза 2008-2010 рр., наступна глобальна рецесія і наслідки коронавірусної кризи, які загрожують перетворитися на хвилю економічних потрясінь, ще більш всеосяжних і руйнівних. Однією з істотних причин краху неоліберальної парадигми є надмірний розвиток фінансової сфери окремих країн і глобальної економіки (особливо в США і Західній Європі) і зниження економічної значущості промисловості.

Геосоціальні чинники, котрі виступають елементом світ-системної хаотизації, реалізуються у суттєвому зниженні рівня життя не тільки у країнах Латинської Америки, але і у регіонах, які ще зовсім недавно вважалися зразками соціального добробуту, в Західній Європі, Японії і США. Високий рівень безробіття, в свою чергу, негативно впливає на національні та світову економіку і тягне за собою ще більший економічний спад і зменшення зайнятості.

Безробіття і зниження рівня життя великих масивів населення мають наслідком збільшення соціальної поляризації, соціальної напруги і поширення радикальних ідеологій і політичних практик (анархістських, расистських, неонацистських, ультралівих). Розвивається соціальна основа індустріальних і постіндустріальних суспільств, «середній клас», що проявляється в майново-статусній диференціації цієї соціальної структури на зuboжilу більшість і ту, що перейшла у вищі соціальні страти меншість.

Геокультурні чинники хаотизації світ-системи втілюються у загальному зниженні культурного рівня соціумів країн Східної і Західної Європи та США і ряду регіонів планети. Цьому сприяє масове поширення в ЗМІ та індустрії розваг антиінтелектуальної масової культури. Зниження культурного й освітнього рівня об'єктивно призводить і до зниження рівня спеціальних знань (зокрема в таких сферах діяльності, як авіабудування, авіаперевезення, будівництво і експлуатація атомних станцій, охорона здоров'я). З іншого боку, культурне зuboжіння суспільств сприяє поширенню в них радикальних політичних ідеологій, стимулюючи, в той же час агресивність по відношенню до інших націй і держав, що, є вже геополітичним конфліктним фактором.

Наведені глобальні соціально-політичні чинники процесу хаотизації світ-системи об'єктивно підвищують ймовірність її переходу до поліцентричної моделі та підвищення інтенсивності соціально-політичних протиріч. Це призведе до подальшої ескалації конфліктів і протистоянь на рівнях соціумів окремих країн, міждержавних відносин і всесвітньої суспільно-політичної динаміки.

УДК: 101.1:316

Валерій Петрович Жижченко,
*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії і педагогіки
НТУ «Дніпровська політехніка»*

КОНЦЕПЦІЯ «СРОДНОСТЕЙ» Г. С. СКОВОРОДИ І СЬОГОДЕННЯ

Розвиток науки і техніки на сьогоднішній день відкриває перед суспільством нові можливості й дозволяє подивитися на розробки філософів минулих століть, так би мовити, «новими очима». Це стосується й концепції «спорідненостей» Г. С. Сковороди. Дане

дослідження присвячується осмисленню сутності концепції «спорідненостей» українського мислителя в історичному плані і можливості її застосування в умовах сьогоденного рівня розвитку науки і техніки.

V. P. Zhyzhchenko

CONCEPTION OF "COGNATIONS" OF G. C. SKOVORODA AND OUR TIME

Development of science and technique for today opens before society new possibilities and allows to look the philosophers developments of past centuries, so to say, by "new eyes". It touches and conceptions of "cognations" of G. C. Skovoroda. This research is dedicated to the comprehension of essence of conception of "cognations" of the Ukrainian thinker historically and possibility of her application in the conditions of today's level of development of science and technique.

Теорія «спорідненостей» в ученні Г. С. Сковороди належить до основних, для її обґрунтування філософ розгортає всю будову світу, який, на його думку, складається з двох натур, «тварної» (видимої) і божественної (невидимої). Для досягнення щастя він пропонує людині пізнати саму себе, а відтак і свою божественність. Людина щаслива, коли живе, діє за своєю внутрішньою, божественною природою. Це і є життя за «спорідненістю». Щоб краще зрозуміти сутність цієї концепції, варто простежити, чим вона відрізняється від інших подібних концепцій.

Розпочати можна з учення Сократа. Він був телеологом і вважав, що все в світі має своє божественне призначення, людина – теж, це її покликання. Якщо вона живе згідно з ним і постійно вдосконалюється в ньому, вона, на думку Сократа, живе добре. Саме добре живе, бо щастя він ототожнював із везінням, а життя згідно зі своїм покликанням не залежить від зовнішніх обставин і доступне всім.

Далі цю ідею розвивали стоїки. Вони додали до неї істотну домішку фаталізму. Життя у філософії Епіктета, наприклад, мислилося як театр і щасливим є той, хто вміє добре грати свою роль. Людина вже не шукала свого покликання. Воно розумілося як незалежний від людини її соціальний стан. Далі, без істотних змін, ця ідея переходить до християнського вчення.

Позиція ж Г. С. Сковороди істотно відрізняється від позиції Сократа, стоїків і християн. В усіх цих випадках щастя, або добре життя, пов'язане з прийняттям чогось ззовні по відношенню до людини. У вченні ж Г. С. Сковороди людина пізнає саму себе, свою істинну сутність, а істинна сутність відноситься до невидимої природи,

Бога. Іншими словами, людина, пізнавши свою істинну натуру, повертається до себе, долає відчуження й діє так, як Бог, як Божий промінь, переломлений через її індивідуальні особливості. А як же діє Бог? В Августина можна прочитати, що Бог творить цілий світ, нужди ні в чому не маючи. Так і людина, яка пізнала свою божественну сутність, діє не заради якогось результату своєї дії, а тому, що ця діяльність є її сутністю, тому, що вона має потребу виразити в цьому себе. Оскільки така дія йде від серця й розуму, вона мудра, зв'язана в єдине ціле з соціумом і тому корисна для суспільства. Така дія, в силу названих обставин, і виконуватися буде в якнайкращий спосіб. Це й є споріднена праця.

Серед українських мислителів те, що праця може приносити задоволення, писав більше, ніж століття до Г. С. Сковороди, один із засновників Київської братської школи Ісає Копинський. У його теорії «Умного дѣланія» говорилося про те, що праця може бути потребою душі і приносити людині радість. Але в його теорії така праця була одним із етапів на шляху пізнання Бога і злиття з ним, а в ученні Г. С. Сковороди така праця є результатом пізнання в собі Бога.

Концепція «спорідненої праці» Г. С. Сковороди, як видно, несе новизну, достатньо оригінальна і струнка, обґрунтована на високому рівні. Проте існують проблеми з утіленням її в життя, адже далеко не кожна людина в часи, коли жив мислитель, мала для цього економічну основу.

Можливість створення для подібної діяльності відповідних умов в наступному столітті побачив інший мислитель, Карл Маркс. Він теж мислив (правда, з позицій атеїзму) над тим, як можна повернути людині її людську, тобто справжню сутність, вирвати її з лабетів відчуження, дати її душі простір для самореалізації. Він теж розумів, що діяльність, яка йде від душі, у якій людина реалізує свою людську сутність, несе людині щастя. Таку можливість несе науково-технічний прогрес, автоматизація виробництва, яка за певних соціальних умов може звільнити людині час для вільної життєдіяльності, дати їй шанс вирватися з «царства необхідності» до «царства свободи». Жаль, що для створення необхідних соціальних умов звільнення людини цей мислитель не знайшов гідний для її втілення шлях, а те, що він знайшов, призвело до великої біди. Проте невдало знайдені способи втілення ідеї не можуть плямувати саму ідею.

Сьогодні, завдяки науково-технічному прогресу, значно більша кількість людей має можливість жити за «спорідненістю», ніж у часи

Г. С. Сковороди. Тобто сьогодні суспільство могло б забезпечити багатьом людям прожитковий мінімум, який вони могли б витратити на самовдосконалення і творчу діяльність. Питання лише в тому, наскільки готові з етичної точки зору до цього люди. Вчення Г. С. Сковороди про «споріднену працю» якраз і створено для такої моральної підготовки, отже, за ним майбутнє.

При цьому, мабуть, не має значення, має людська сутність божественну чи соціальну природу. В обох випадках вона повертається людині і людина живе згідно з нею. Людина є людиною у тій мірі, в якій вона служить суспільству.

УДК 141.7

Захарчук Олексій Феліксівич,
*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії і педагогіки
НТУ «Дніпровська політехніка»*

ФІЛОСОФІЯ ОСВАЛЬДА ШПЕНГЛЕРА ЯК СПРОБА КРИТИЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ БУРЖУАЗНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО УСТРОЮ

Дослідження присвячено соціально-політичним аспектам філософії Освальда Шпенглера. Досліджується критичний аналіз О. Шпенглером природи буржуазно-демократичного суспільства як результату розвитку раціональної європейської культури. Зазначаються можливі негативні тенденції, які можуть супроводжувати політичний процес при демократичній системі управління.

O. F. Zakharchuk

OSVALD SPENGLER'S PHILOSOPHY AS AN ATTEMPT TO CRITICAL REFLECTION OF THE BOURGEOIS-DEMOCRATIC SYSTEM

The study focuses on the socio-political aspects of Oswald Spengler's philosophy. O. Spengler's critical analysis of the nature of bourgeois-democratic society as a result of the development of rational European culture is studied. Possible negative trends that may accompany the political process in a democratic system of government are noted.

Критику демократії О. Шпенглер починає з аналізу «третього стану» – буржуазії, виникнення якої знаменує собою початок

історичного регресу. Саме буржуазія, на думку О. Шпенглера, є тією головною силою, яка відтісняє від управління державою знать та духовенство, і надалі своєю діяльністю готує державу і суспільство до їх неминучої стагнації та загибелі в формі цивілізації. Джерела історії боротьби буржуазії зі знаттю і духівництвом за політичну владу О. Шпенглер вбачав в абсолютно ірраціональних, суб'єктивних моментах. Причиною даного соціального конфлікту мислитель називає «відсутність розуміння древніх символів, на місце яких тепер заступають цілком очевидні інтереси, нехай то будуть всього лише побажання натхнених мислителів побачити свої уявлення реалізованими» [1, с. 422].

Визнаючи наявність в середовищі буржуазії очевидних інтересів, О. Шпенглер все ж вважає, що каталізатором даного соціального конфлікту виступають зовсім не вони, а відсутність у буржуазії належного розуміння древніх символів (дане «розуміння» звичайно ж, не ставитися до раціональної сфери). У буржуазії допускається присутність певних економічних, політичних та інших інтересів, проте вони, мабуть, навіть не вторинні, а третинні. Перше місце, як вже зазначалося, О. Шпенглер віддає розумінню давніх символів, на друге ставить – «побажання натхнених мислителів побачити свої уявлення реалізованими», і вже в самому кінці все інше, куди входять і об'єктивні інтереси буржуазії. Цю «ієрархію» причин О. Шпенглер обґрунтовує виходячи зі своєї основної передумови про примат ірраціонального над раціональним. Філософ пов'язує процес піднесення «третього стану», який губить державу і культуру з раціоналізацією суспільної свідомості. Тотальне домінування раціоналізму в політичній сфері призводить до того, що «цінністю володіє лише те, що в стані виправдатися перед розумом; однак, позбавлена величі, наскрізь символічної та саме через це метафізично дієвої форми, національне життя втрачає силу, необхідну для того, щоб самоствердитися посеред історичних потоків існування» [1, с. 422].

Якщо світ за своєю сутністю ірраціональний, то він, природно, повинен управлятися ірраціональними законами. Тому О. Шпенглер в контексті своїх поглядів цілком логічно вважає об'єктивні чинники та розум, який може їх пізнати не тільки чимось незначним, але і просто шкідливим, бо розум тільки віддаляє від істини.

Не випадково тому, що всі уявлення про державу, суспільство, світ, які суперечать переконанням О. Шпенглера, останній прагнув пов'язати з раціоналізмом. Раціоналізм, який за думкою О. Шпенглера

не відповідає законам дійсності, повністю дискредитує і робить нежиттєздатною будь-яку теорію, будь-яку політичну систему.

Буржуазія як прагматичне, раціональне утворення, крім усього іншого, не може нести в собі якийсь вищий сенс, який відповідав би метафізичній сутності буття, і забезпечував життєздатність даної соціальної верстви. «Єдність її (буржуазії) чисто негативна, тобто реально існує лише в моменти опору чомусь іншому, але завжди в тих випадках, коли необхідно вибудувати щось своє, інтереси окремих груп далеко розходяться один від одного» [1, с. 423]. «Не буде тут і власних традицій і символіки, бо шляхетне буржуазне суспільство схоже на аристократію, а також має багато від міського благочестя раннього християнства» [1, с. 373]. Аристократія ж і духовенство, як відомо, не суперечливі всередині себе, як в біологічному організмі не суперечать один одному окремі органи. Природність знаті та духівництва знаходиться в гармонії з метафізичними законами буття, і ця гармонія передбачає можливість творення власного благочестя, звичаїв і символіки.

Головний докір О. Шпенглера буржуазії — це те, що вона розчищає дорогу не ієрархічним формам управління, в яких тріумфує принцип масовості, а це руйнує культуру. «Це щось абсолютно безформне, з ненавистю переслідує будь-якого роду форму, все відмінності в ранзі, всяке упорядковане володіння, впорядковане знання .... Маса — це кінець, радикальне ніщо» [1, с. 377]. Принцип масовості — ось, на думку О. Шпенглера, абсолютне зло. Маса — це головний атрибут цивілізації, яку філософ протиставляв культурі як повний занепад і деградацію «істинного життя», як кінець історії.

Список використаних джерел

1. Шпенглер О. Закат Европы / О. Шпенглер: Пер. с нем. – В 2 Т. / Мысль. – М., 1998. – Т. 2: Всемирно-исторические перспективы. – 607 с.

УДК 322: 929(045)

Світлана Геннадіївна Карпова,
*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії
Дніпропетровського
національного університету імені О.Гончара*
Антон Олексійович Щелкунов,
*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії і педагогіки
НТУ «Дніпровська політехніка»*

ВПЛИВ КАНОНІЗАЦІЇ ГЕТЬМАНА ПЕТРА КОНОШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО НА ПОГЛИБЛЕННЯ ЦЕРКОВНОГО РОЗКОЛУ В УКРАЇНІ.

В доповіді аналізується значення історичної пам'яті для міжконфесійного діалогу, зокрема вплив канонізації гетьмана Петра Сагайдачного на взаємовідносини між ПЦУ та УГКЦ.

S. G. Karpova, A. O. Shelkunov

THE INFLUENCE OF THE CANONIZATION OF HETMAN PETER KONOSHEVYCH-SAGAYDACHNY ON THE DEEPENING OF THE CHURCH SCHISM IN UKRAINE

The report analyzes the importance of historical memory for interfaith dialogue, in particular the impact of the canonization of Hetman Peter Sagaidachny on relations between different Ukrainian churches.

Внаслідок серії церковних розколів, що мали місце у 1989 – 1992 рр. в Україні, виникли Українська Православна Церква (УПЦ), Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ), Українська

Греко-Католицька Церква (УГКЦ) та Українська Православна Церква київського патріархату (УПЦ КП). У 2018 р. УАПЦ зникає і виникає Православна Церква України (ПЦУ). Починаючи з 2017 року в українському суспільно-релігійному дискурсі стрімко актуалізувалася тема можливого об'єднання церковних організацій, які вважають себе нащадками Київської Митрополії, однак спроба об'єднати православних України лише політичним інструментарієм не була здійснена остаточно позитивно.

Після 2018 р. найбільш послідовними прибічниками об'єднання виступили представники УГКЦ. Митрополит Святослав (Шевчук), Глава УГКЦ, у рамках проекту «Прилучитися до великого», розповідаючи про роль Любомира Гузара в розбудові УГКЦ та зміцненні Церкви в Україні, 24 вересня 2020 р., заявив: «я думаю, єдина Київська Церква в єдиному патріархаті без взаємного поборювання, але з діленням тими дарами, які ми назбирали по дорозі до цієї єдності, мабуть, і є цією мрією Блаженнішого Любомира і його заповітом для всіх нас» [1]. У 2018 – 2019 рр. глава ПЦУ Єпіфаній Думенко та глава УГКЦ Святослав Шевчук зустрічались декілька разів, відбувалися публічні заходи, молебни. Неодноразово лунали заяви про можливість об'єднання двох церков. Однак перепони для об'єднання виявилися не тільки в церковних канонах чи літургійних традиціях, але й в історичній пам'яті вірян цих двох релігійних організацій. В інтерв'ю українському виданню «Цензор.Нет» митрополит Святослав Шевчук, коментуючи можливість об'єднання УГКЦ і ПЦУ, заявив наступне: «У світовому православ'ї є різне ставлення до інославних – до католицької і греко-католицької церкви. Це наслідок історичних ран у наших стосунках. Ми повинні йти дорогою оздоровлення історичної пам'яті й будувати наші стосунки щиро, можливо, з чистого аркуша, в ім'я вищої мети» [2]. Чи таке оздоровлення історичної пам'яті мав на увазі Святослав Шевчук? ПЦУ 21 серпня 2020 р. офіційно визнала святим Петра Коношевича-Сагайдачного. Сагайдачний був канонізований УАПЦ ще у 2011 р. в якості святого благовірного гетьмана [3]. Ця канонізація виправдовувалася релігійною діяльністю гетьмана, який був непримиренним борцем із Унією і відповідно Греко-католицькою церквою. Сагайдачний приймав активну участь у відновленні православної Київської митрополії, яка перед цим була ліквідована греко-католиками. Збереження історичної пам'яті про церковну діяльність Петра Сагайдачного та багатьох інших видних

представників українського козацтва, які були палкими борцями із греко-католицькою церквою не сприяє популяризації ідеї об'єднання УГКЦ і ПЦУ серед представників цих церковних організацій.

Таким чином, щоденна релігійність греко-католиків і православних, складовою частиною якої є історична пам'ять, є важливим фактором збереження існування різних християнських конфесій, незалежно від бажань релігійних чи політичних лідерів. Тут важливо, що формальна редукція історичної пам'яті, або примусова трансформація чи маніпуляція нею, не надає потенцій до об'єднання не лише на рівні екзистенції, але й есенції. Так, якщо тут «минуле» не можливо змінити, то феноменологія історичної пам'яті на інтенційному рівні може сприяти переосмисленню «теперішнього» та формуванню нового «майбутнього».

Список використаних джерел

1. Блаженніший Святослав про Блаженнішого Любомира: «Єдина Київська Церква в Єдиному патріхаті є його мрією і заповітом». – Режим доступу: http://ugcc.ua/video/blazhenn%D1%96shiy_svyatoslav_pro_blazhenn%D1%96shogo_lyubomira_y_edina_kiivska_tserkva_v_iedinomu_patr%D1%96arhat%D1%96_ie_yogo_mr%D1%96ieyu_%D1%96_zapov%D1%96tom_90881.html
2. Капітуляція – це імітація миру і зміна способу завдати ран нашому народу, - глава УГКЦ Святослав. – Режим доступу: <https://censor.net/ru/r3142822>
3. Рішення Священного Синоду ПЦУ. Журнал № 16. – Режим доступу: <https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/vidbulosya-zasidannya-svyashhennogo-synodu-6/>

УДК 1 (091)

Людмила Володимирівна Ковтун,
здобувач ступеню PhD

*кафедри філософії і педагогіки
НТУ «Дніпровська політехніка»*

Науковий керівник: Юлія Олександрівна Шабанова
доктор філософських наук, професор,
завідувачка кафедри філософії і педагогіки
НТУ «Дніпровська політехніка»

ПЕРШОДЖЕРЕЛЬНИЙ ПЕРЕКЛАД ЯК ДЖЕРЕЛО ЗБАГАЧЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ

Дослідження присвячено визначенню місця першоджерельного перекладу філософських текстів у формуванні сучасної філософської думки. Розкриваються особливості переосмислення понять класичної аналітичної філософії у розрізі міжмовної та міжкультурної комунікації. Акцентовано увагу на міжфахових зв'язках, які створюють нові запити на

формування нового прочитання класичних філософських творів. Сфери перетину філософії та перекладу під час роботи з філософськими текстами формують нові пріоритети та вимагають зміни підходу.

L. V. Kovtun
Supervisor: Y.O. Shabanova

ORIGINAL TRANSLATION AS A SOURCE OF ENRICHMENT OF MODERN UKRAINIAN PHILOSOPHY

The study is devoted to determining the place of the original translation of philosophical texts in the formation of modern philosophical thought. Peculiarities of rethinking the concepts of classical analytical philosophy in the context of interlingual and intercultural communication are revealed. Interdisciplinary connections that create new demands for the formation of a new reading of classical philosophical works are emphasised. The spheres of intersection of philosophy and translation when working with philosophical texts form new priorities and require a change of approach.

Говорячи про перспективний розвиток власне української аналітичної філософської думки, ми, в першу чергу, говоримо про існування та ведення філософського діалогу українською мовою. Це твердження базується на психолінгвістичних дослідженнях [1], які доводять, що рідна мова – це саме мова мислення як окремої людини, так і певного соціуму.

Українська філософська мова є відносно молодого в порівнянні з іншими національними течіями, які вже мають усталені термінологічні та контекстуальні зв'язки в межах розширення семантичного поля базових лексем для висловлення потреб відображення філософських реалій. На сьогодні ми маємо змогу бачити, що сучасна українська філософська думка не просто здатна до сприйняття світової філософії завдяки ґрунтовним знанням не лише з філософії, а й іноземних мов, діджиталізації світового суспільства та нівелювання географічних меж для думки не лише в часі, а й у просторі, а й у надзвичайно продуктивному створенні власне українського термінологічного та інформаційного контенту. Це необхідно задля більш якісного відтворення україномовного мислення як під час безпосереднього створення першоджерельних текстів українською, так і як результат переосмислення класичних філософських творів мовою оригіналу та відтворення їх українською мовою.

Надзвичайно важливе місце в процесі становлення україномовної філософії посідає першоджерельний переклад, який виступає одночасно джерелом збагачення думки та розширення об'єктів

філософського вивчення з неминучим розвитком української культури та української філософської мови [2].

Як результат гармонійної та плідної співпраці українських філософів з лінгвістами та перекладачами знаходимо чисельні сучасні публікації в фахових філософських журналах, об'єднаних тематикою «філософії перекладу» [3] та ґрунтовні видання як «Європейський словник філософій» [4-7] та «Енциклопедія перекладознавства» [8-9], які покликані зменшити кількість помилок під час фахового перекладу філософських першоджерельних текстів як перекладачами не філософами, так і філософами без фахового перекладацького досвіду.

Аналізуючи особливості філософських неперекладностей, нового значення набувають відомі мовні ігри, описані Л. Вітгенштайном, який описував контекстуальну інтерпретацію слова в межах однієї мови залежно від особливостей розвитку мислення, культурного та соціального досвіду комунікаторів [10]. Лінгвістичний аналіз різних мовних пар створює набагато ширший простір для подібних явищ, особливо у філософському контексті.

Так, ми знаємо, що первинні поняття філософського спрямування виникали давньогрецькою мовою за рахунок додавання ще одного значення до вже існуючого у побуті явища за принципом схожості чи аналогії. Наприклад відомий нам сьогодні «космос», який первинно означав гармонійну красиву прикрасу, видавався таким же привабливим і досконалим, що здавався вартим цієї ж назви [11]. Відповідно ми бачимо, що саме це слово і зберіглося для позначення філософського космічного простору в багатьох мовах, в той час як фізичне поняття космосу має подекуди окреме слово, наприклад англomовне *space*, яке абсолютно недоречне в філософському контексті.

Зростаюча роль перекладу та становлення сучасної світової філософської комунікації ставлять перед філософією нові питання і зміщують акцент з ізольованого функціонування тієї чи іншої мови, до осягнення процесу набуття словами нових значень під час перенесення явища чи поняття в соціально-культурні реалії мови перекладу.

Враховуючи, що переклад може здійснюватися не лише людиною, а й технікою, яка позбавлена ознак того чи іншого культурного середовища і відбір значень відбувається суто контекстуально, то саме філософія може сприяти з'ясуванню ступеню переважання збереження саме змісту, а отже власне думки, над чітким і послідовним

відтворенням лексико-граматичних мов в межах існуючих норм та правил.

Список використаних джерел:

1. Рідна мова визначає спосіб мислення. Ч. 2. Взято з: https://texty.org.ua/articles/24939/Ridna_mova_vyznachaje_sposib_myslenna_Chastyna_druga-24939/
2. Ковтун Л. В., Філософська специфіка англо-українського перекладу першоджерельних текстів (УДК 1 (091) 167.2)// Гілея: науковий вісник. – К. : «Видавництво «Гілея», 2019. – Вип. 149 (№ 10). Ч. 2. Філософські науки. С. 56-61
3. «Філософська думка» (2010), № 3. Київ.
4. Європейський словник філософій. Лексикон неперекладностей Том перший. Наукові керівники проекту: Б. Кассен і К. Сігов / Пер. з франц. — К.: Дух і літера, 2009. — 576 с. Мова укр. — Обкл. тверда — Форм. 84x108/16 — ISBN 978-966-378-125-9
5. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. Том другий. Наукові керівники проекту: Б. Кассен і К. Сігов / Пер. з франц. — К.: Дух і Літера, 2011. — 488 с. Мова укр. — Обкл. тверда — Форм. 84x108/16 — ISBN 978-966-378-201-0
6. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. Том третій. Наукові керівники проекту: Б. Кассен і К. Сігов / Пер. з франц. — К.: Дух і Літера, 2013. — 328 с. Мова укр. — Обкл. тверд. — Форм. 84x108/16 — ISBN 978-966-378-290-4
7. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. Том четвертий. Наукові керівники проекту: Б. Кассен і К. Сігов / Пер. з франц. — К.: Дух і Літера, 2016. — 440 с. Мова укр. — Обкл. тверд. — Форм. 84x108/16 — ISBN 978-966-378-461-8
8. Енциклопедія перекладознавства (Handbook of Translation Studies). Т. 1. // Кальниченко О. А., Черноватий Л. М. (за ред.) / Пер. з англ. — В.: Нова Книга, 2020. — 552 с. Мова укр.
9. Енциклопедія перекладознавства (Handbook of Translation Studies). Т. 2. // Кальниченко О. А., Черноватий Л. М. (за ред.) / Пер. з англ. — В.: Нова Книга, 2020. — 274 с. Мова укр.
10. Витгенштейн Л. Голубая книга / Пер. с англ. В. П. Руднева. — М.: Дом интеллектуальной книги, 1999. — 127 с. — ISBN 5-7333-0232-1.
11. Баумейстер А. О. Відеолекції з античної філософії. Отримано з <https://www.youtube.com/playlist?list=PLTWnQB38Se1t-tHX0VFeFIFimeJOJf7h8>

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

УДК 378.046-021.68:130.2

Михайло Ілліч Романенко,
*доктор філософських наук, професор,
радник ректора, професор кафедри філософії КЗВО
«Дніпровська академія неперервної освіти»*

ДО ПИТАННЯ ПРО КУЛЬТОРОЛОГІЧНУ ПЕРЕОРІЄНТАЦІЮ ЗМІСТУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Досліджується проблема вичерпування можливостей методологоцентризму, пріоритету проблем методу перед смислоттєвим усвідомленням суцього, перехід від позалюдської об'єктивності природи до постнекласичної картини світу, основаної на принципі антропності та зв'язку буття, людини та культури. Обґрунтовується, що зміна відносин у системі «освіта-культура», носить ціннісний характер, а культура виступає як модель людського існування.

Mykhailo Ilyich Romanenko

ON THE QUESTION OF CULTURAL REORIENTATION OF THE CONTENT OF POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION

The problem of exhausting the possibilities of methodological centrism, the priority of the problems of the method before the meaning of life, the transition from extrahuman objectivity of nature to the post-classical picture of the world based on the principle of anthropy and the connection of being, man and culture. It is substantiated that the change of relations in the system "education-culture" is of a value nature, and culture acts as a model of human existence.

Загальносистемні зміни у взаємовідносинах людини та її соціального оточення в ХХ – ХХІ століттях, які у найзагальнішому вигляді можна сформулювати як принципово новий спосіб інтеграції

людини в соціокультурне середовище, ставлять проблему культурологічного виміру системи освіти. Суть цих загальносистемних змін у тому, що на перший план виходить онтологічний, екзистенціальний аспект взаємовідношень людини та культури, при якому, як зазначено у документах ЮНЕСКО, саме культура є основоположним елементом життя кожної людини та кожного суспільства. Фактично міняються основи взаємовідносин людей з навколишнім середовищем, як природнім, так і соціальним – ті основи, що визначають характер соціальної діяльності, а тому – і соціального буття. Інструментально-методологічний раціоналізм техногенного суспільства, що привів до тотального відчуження людини від свого оточення і від своєї сутності ("загибель культури") змінюється смисложиттєвою орієнтацією персоноцентризму на синтез природних, культурних та діяльнісних компонентів людського буття. Фундаментом цієї всеосяжної гуманітарної революції, починаючи з останньої чверті ХХ століття, як підкреслює відомий український філософ С. Кримський, є вичерпування можливостей методологоцентризму, пріоритету проблем методу перед смисложиттєвим усвідомленням суцього, перехід від позалюдської об'єктивності природи до постнекласичної картини світу, основаної на принципі антропності та зв'язку буття, людини та культури [1]. Йдеться про етичний порядок буття тому, що ціннісно-сміслова діяльність розкриває ту єдність екології, онтології і праксеології, які забезпечують стійке існування цивілізаційних систем.

В сучасному світі шириться прагнення до вироблення загальнолюдської системи цінностей, виходячи не лише з культурних традицій, а передусім з необхідності виживання людства. Заслуговує уваги ініціатива учасників руху «Гуманізм-96», які до свого Стамбульського конгресу 1999 р. підготували «Декларацію людських цінностей». Мета Декларації – узгодити культурні зразки різних народів з сучасним розумінням основ існування людства. Основна увага в документі зосереджена на проблемах розвитку діалогу культур, мультикультурної відкритості та міжкультурних контактах. Мова йде також про нове ставлення до освіти, яка має бути звернена до особистості і давати їй можливість приймати адекватні рішення в умовах постійно змінного світу. Підкреслено також значущість тих цінностей, які пов'язані з захистом життя та здоров'я, середовища проживання, духовністю в усіх її проявах.

Культурно-ціннісна переорієнтація буття та діяльності людини, будучи необхідною відповіддю суспільства на глобальні проблеми ХХ – ХХІ століть, має реалізуватися у конкретних соціальних механізмах смисложиттєвих орієнтацій людей. Соціальна парадигма розвитку має реалізовуватися у світогляді, мотивації, зрештою – діях кожної людини, і цей чисто практичний аспект проблеми може бути вирішений тільки функціонуванням відповідних соціальних структур та інститутів суспільства, що відповідають за процеси соціалізації та соціокультурного адаптування. Чільне місце серед цих інститутів, звичайно ж, посідає система освіти, і перш за все післядипломної педагогічної освіти, культурно-ціннісна переорієнтація якої буде означати і зміну принципів буття та діяльності людей, якщо не в цьому, то в наступному поколінні, коли установки та цінності вихованого на нових смисложиттєвих ідеалах покоління стануть домінуючими в суспільстві. Зміна відносин у системі «освіта – культура» носить ціннісний характер. Усе змінює орієнтація на розвиток особистісного потенціалу того, хто навчається, за якої культура виступає не як зовнішня ілюстрація, а як модель людського існування.

Список використаних джерел:

1. Крымский С. Ценностно-смысловой универсум как предметное поле философии // Философская и социологическая мысль. 1996.- № 3 - 4.- С. 102 - 111.

УДК 378

Олена Петрівна Годенко-Наконечна,
кандидат мистецтвознавства (PhD),
професор кафедри філософії і педагогіки
НТУ «Дніпровська політехніка»

ВИДАТНІ МИСЛИТЕЛІ ПРО ДОЛЮ УНІВЕРСИТЕТУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Найвидатніші мислителі замислювались над ідеєю та долею університетської освіти. У тексті йдеться про те, що в сучасному світі перед модерним Університетом постають нові виклики. Філософи ХХ ст. застерігають про атрофію цілей в науці та освіті та висувають принципи, які Університет не має втрачати в період космополітизації, комерціалізації та бюрократизації.

PROMINENT THINKERS ABOUT THE FATE OF THE UNIVERSITY IN THE MODERN WORLD

The most prominent thinkers reflected on the idea and fate of university education. The text refers to the modern University faces new challenges in the modern world. Philosophers of the twentieth century warn about the atrophy of goals in science and education and put forward principles that the University should not lose in the period of cosmopolitanization, commercialization and bureaucratization.

Найвидатніші мислителі замислювались над ідеєю та долею університетської освіти. Відомо, що ще В. фон Гумбольдт, автор проекту Берлінського університету, порушив питання про звільнення науки від опіки релігії та церкви, про автономію освітніх інституцій, про концентрацію духовного життя нації у вищих наукових закладах. У подальшому закладались такі принципи університетського життя, як єдність процесу викладання та дослідження, незалежність від різних форм зовнішнього тиску, творча свобода викладання та дослідження, толерування інакшості мислення, вірність європейській традиції гуманізму. Усі члени академічної спільноти мають право виконувати свої функції без будь-яких побоювань за можливі втручання та репресії з боку держави та інших інституцій. Викладач має віддавати перевагу розвиткові гнучких, адаптивних, креативних індивідів та створювати в освітній ситуації умови і психологічний клімат, здатний ініціювати процес учіння бути вільним. Саме такі принципи вищої освіти були зазначені в так званій Лімській декларації «Про академічну свободу і автономію вищих навчальних закладів» [3].

Якщо середньовічний Університет займався філософією, богослов'ям, загальною культурою, тобто не мав на меті надавати професію або будь-що досліджувати, то перед модерним Університетом постають нові питання. На думку Х. Ортеги-і Гассета, новими завданнями вищої освіти є: 1. Університет – це вища освіта не для еліти, а для пересічної людини; 2. Первинна функція – навчати найважливіших культурних дисциплін; 3. Університет формує добрих фахівців; 4. Університет невіддільний від науки, проте пересічна людина не мусить ставати науковцем [2, с. 88]. Інший мислитель ХХ ст. К. Ясперс визначав чотири завдання Університету наступним чином: єдність дослідження і навчання в ідеї здобуття освіти (1); дослідження та засвоєння науки служать формуванню життя як процесу виявлення істини в кожному смислі, тобто освіта має бути

пов'язана з вихованням (2); духовне життя, базоване на спілкуванні (3); структура Університету презентує сукупність наук, тобто космос наук (4) [2, с. 114].

Наприкінці ХХ ст. відбуваються процеси девальвації академічних цінностей. В умовах конкурентного середовища та світових процесів економічної, фінансової та інформаційної глобалізації змінюються уявлення про роль і місце університетської освіти. На сьогодні Університет «вже не є партнером держави, він радше став прохачем», він «позбувся своєї культурної, державницької та національної ідеї» і бореться «за своє місце на ринку з іншими, подібними, ізольованими бюрократичними системами, шукаючи клієнтів для своїх освітніх послуг». Дуже не хотілося, щоб ситуація виглядала таким чином: «Передача знань більш не виглядає як те, що призвано формувати еліту, здібну вести націю до звільнення, проте як постачання системі гравців, що вміють забезпечити належне виконання ролі на практичних посадах, що їх потребують інститути» [2, с. 284]. Ніколи раніше Університет не стикався з такими викликами як сьогодні, коли епоха вимагає інтенсивних контактів вищої школи із суспільством; втручання освіти у вирішення проблем демократії, економіки, культури; нових кадрів не лише інтелектуалів, але й практичних працівників, здатних розв'язувати проблеми суспільства. Без державної підтримки Університет стає на шлях комерціалізації та забезпечення прибутків, на нього насуваються плюралізація, космополітизація, мультикультуралізація, мультиетнізація. Непереконливою видається й постать інтелектуала у постмодерному світі. Видатні мислителі ХХ ст. М. Гайдеггер, К. Ясперс, Х. Ортега-і-Гассет, Г. Арендт, Г. Г. Гадамер, Ж. Дерріда – були одноставні в тому, що освіта і наука переживають період атрофії цілей.

Як зазначає відомий італійський учений-семіотик Умберто Еко, раніше університети були елітними, і здебільшого студенти, крім навчання, нічим не займалися; навчання йшло неквапливо, порція науки – і добра порція студентських розваг. Нині вища освіта набула масового характеру, до університету йде молодь різних соціальних груп, є факультети, де студентів на курсі по декілька тисяч, професор знає в обличчя тридцять з них. Це в елітних освітніх закладах Америки та Британії ще зберігається система, коли в навчальній групі налічується не більше десяти осіб, у кожній групі студентів є свій професор, який керує науковою роботою одного або двох підопічних за весь академічний рік [1, с. 10].

Нині тривають важливі дебати на тему політики викладання та проведення наукових досліджень, а також про роль, яку може відігравати Університет на цій арені.

Список використаних джерел

1. *Еко Умберто. Як написати дипломну роботу: Гуманітарні науки / Пер. за ред. О. Глотова. Тернопіль: Мандрівець, 2007.*
2. *Ідея Університету: Антологія / Упоряд. : М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська; відп. ред. М. Зубрицька. Львів: Літопис, 2002.*
3. *Лімська декларація «Про академічну свободу і автономію вищих навчальних закладів» // Управління університетом: проблеми та шляхи їх вирішення / Матеріали міжнародного семінару 23-24 листопада 2001, м. Львів. Львів-Дрогобич: Коло, 2002. С. 206-220.*

УДК 37.01

Варшавський Олександр Павлович

кандидат філософських наук,

доцент, доцент кафедри філософії

Дніпровського національного університету

залізничного транспорту імені акад. В. Лазаряна

ФІЛОСОФІЯ ДЛЯ УНІВЕРСИТЕТУ ЧИ НАВПАКИ?

Автор обґрунтовує зв'язок між філософією та університетом як взаємно необхідний. З одного боку, філософія прагне до інституціональної форми організації. А з другого, університет потребує всякий раз відмінної онтологічної інтерпретації досліджуваної речі. Без цієї взаємності університет замикається в шкільну парадигму, а філософія перетворюється на довільне резонанство.

O. P. Varshavskyi

PHILOSOPHY FOR UNIVERSITY OR VICE VERSA?

The author grounds the connection between philosophy and the university as mutually necessary. On the one hand, philosophy strives for an institutional form of organization. On the other hand, the university needs an every time different ontological interpretation of the researched thing. Without this correlation, the university is locked into a school paradigm and philosophy becomes an arbitrary reasoning.

Як для сучасної філософії, так і для філософії всіх попередніх епох головним випробовуванням було і залишається те, що для ділових людей зовсім не є очевидним її соціальний статус. Здається, що філософію в ряді інших наукових дисциплін і спецкурсів придумали в університеті для задоволення народно-господірських потреб, яких

саме – не ясно. Проте, навіть науковцям часто не є зрозумілим її гносеологічний потенціал. А через те філософії завжди доводиться *виправдовуватись* перед громадянським та науковим суспільством у тому, що вона йому чимось таки корисна.

Фалес, перший із західних мудреців, виглядав для своїх співгромадян диваком, міським божевільним. Його філософський спосіб життя уже за Аристотеля став анекдотом про людину, що, вдивляючись у небо, стала даремною для земного побуту. Він був змушений виправдовуватись перед рідними мілетцями тим, мовляв, що заняття споглядальними (теоретичними) справами може бути для «реального життя» міста вигідним.

Минають віки, але й досі навіть університетська публіка сприймає загальносвітовий науковий ступінь *доктора філософії* прикрашальною метафорою, що нібито являє собою всього лише данину традиції. За моїм досвідом ті, кого називають «технарями», тлумачать філософію як фабрикацію світогляду, штучно вироблену ідеологію, що додається до «об'єктивного» світу. А відтак, цілком логічно вони вимагають емансипації науково-технічної сфери від філософії.

На чому ґрунтується це поширене упередження? Здавалося б, уже відбувся в ХХ столітті «тріумф» феноменології, уже здійснена після ДСВ постпозитивістська критика науки, однак, у нас досі квітне наївна віра в існування «фактичного» знання про т.зв. «само собою зрозумілий» світ. Університетські здобувачі не поспішають цікавитися новаціями у сфері методології пізнання, відпрацьовуючи завдані колись (парадигмальні) схеми. Вони досі уявляють собі науку кумулятивно, як накопичення фактичних істин, а наукову діяльність, як різновид фабричного виробництва.

Натомість Едмунд Гуссерль першим показав, що річ не одна і та ж сама, що вона в своїй «фактичності» обумовлена тою чи іншою *настановою* пізнавального суб'єкта. Нові факти з'являються тільки внаслідок нових ідей, а ідеї – внаслідок нових онтологічних інтерпретацій. Коло фактів обмежене певною свідомо чи несвідомо прийнятою онтологією, ніколи не дається нам саме по собі. Це означає, що який би не був пізнавальний предмет (хай хоч предмет управління залізничними перевезеннями), він лише в тому випадку буде показувати себе, розкривати свою сутність, якщо цьому буде сприяти *відмінне* онтологічне бачення.

А де воно береться – оце саме бачення? Це ж зовсім не природна функція організму бакалавра або магістра. Тим більш що такі фахівці роками карбуються як конформісти, здатні щонайбільше на відтворення вихованих пізнавальних схем. Звичайно, подібне бачення, зміна пізнавальної настанови можливі тільки внаслідок продуманого історико-філософського знання в усіх його несподіваних поворотах. Мислити суб'єкт починає рівно тоді, коли йому представлена різниця не менше як двох онтологій досліджуваного предмета. Тільки тоді можна розраховувати на здатність самостійного продукування зразків технологій, методів вирішення задач, революційних підходів до розуміння будь-яких реалій. А інакше університет випускає спеціаліста, який у своїй діяльності просто приречений на те, щоб *позичати* чужі гештальти та патерни. А той, хто сам не придумує колесо, всього лише купляючи його патент, не прийде раптом до створення однорейкових потягів. Така ідея йому просто не спаде на думку.

Ні для кого не новина, що це філософії Платона вперше стала необхідна Академія, на спадок якої і претендують нинішні університети. Західне пізнання завжди потребує діалогу, причому в інституціональній формі. Отже, це філософія вирішила – університету бути, а не навпаки. Відповідно для того, щоб *бути університетом* мало всього лише носити це амбітне філософське ім'я. Аби здійснитися над школярством професійно-технічного інституту, треба бути здібним бачити *універсум* речі, в тому числі, речі технологічної. Якщо ж філософія відчуває себе в університеті бідною родичкою, то скоріше за все вона сама втратила свій головний навик. Без відмінної *онтології* вона стає довільним резонерством. У цій якості філософія не потрібна ні університету, ні самій собі.

Снітько Дмитро Юрійович,
*кандидат філософських наук (PhD), доцент,
доцент кафедри філософії та соціології
Дніпровського національного університету
залізничного транспорту ім. акад. В. Лазаряна*

ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ФІЛОСОФІЇ

Автор зачіпає проблему необхідності трансформації цілей і методів навчання філософським дисциплінам в контексті зміни умов соціального буття. В якості однієї з цілей викладання філософії автор розглядає формування комунікативних навичок, критичного мислення, навичок пошуку й аналізу інформації та здатність використовувати філософське знання на практиці.

D. Y. Snitko

FORMATION OF STUDENTS' PRACTICAL SKILLS IN THE PROCESS OF TEACHING PHILOSOPHY

The author touches on the problem of the need to transform the goals and methods of teaching philosophical disciplines in the context of changing conditions of social life. As one of the goals of teaching philosophy, the author considers the formation of communication skills, critical thinking, skills of search and analysis of information and the ability to use philosophical knowledge in practice.

Потреба реформування вищої освіти в Україні ставить питання про адаптацію цілей та методів викладання до швидких змін сучасного суспільства. Одна із особливостей наших днів – стрімка інформатизація та всеосяжне проникнення технічного прогресу в усі сфери буття людини. Така особливість поєднується із трансформаціями суспільної та індивідуальної свідомості, що ставлять питання про доцільність класичних цілей та методів навчання.

З поступом технічного прогресу традиційні форми викладання (лекція із однобічним викладенням інформації і переказ вивченого студентом) втрачають свою актуальність і ефективність, адже в умовах вільного доступу до інформації та наукових джерел роль викладача як репродуктора колись важкодоступних знань знецінюється.

З іншого боку, постмодерні тенденції у глобалізованому демократичному суспільстві часто не дозволяють викладачу виступати

в якості авторитетного, що претендує на істину – все частіше авторитетні тези викладача сприймаються студентами як прагнення нав'язати свою думку, що породжує навіть конфлікти між викладачем і студентами.

Якщо в царині точних і природничих наук викладачу легко апелювати до прийнятих наукових істин і аксіом, то з викладанням філософії ситуація складніша – сама задача філософії не передбачає вивчення обов'язкового набору тез і теорій з потребою їх автоматичного відтворення в практиці. Навпаки, метою викладання філософських дисциплін в університеті визначається саме розширення світогляду, формування критичного мислення та творчого підходу до розв'язання проблем.

Все більше і від самих студентів і від суспільства лунає запит щодо можливості отриманих знань на практиці. Тому, не применшуючи важливості філософії як теоретичної форми світогляду та її метафізичних розробок, в контексті згаданої проблеми варто звернутися до виокремлення тих практичних навичок, що здатне дати студентам вивчення філософських дисциплін.

Основними практичними навичками, що може дати вивчення філософії, постають навички критичного мислення, ефективного пошуку та аналізу інформації, навички ведення дискусії та групового вирішення задач, що передбачає своєрідне застосування філософських знань у практиці. Для досягнення таких задач пропонується вносити практичні елементи в лекцію, залучаючи студентів до обговорення проблем, а практичні заняття з філософії проводити за допомогою індивідуальних і групових практичних вправ, спрямованих на певний практичний результат.

УДК 378.146

Наталія Олександрівна Шевченко,
*доктор наук з державного управління, доцент,
завідувачка кафедри публічного управління та права
КЗВО «ДАНО» ДОР»*

Майя Миколаївна Хитько,
*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри публічного управління та права
КЗВО «ДАНО» ДОР»*

РОЛЬ СТЕЙКХОЛДЕРІВ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Проаналізовано поняття «стейкхолдер» та особливості поняття «стейкхолдери» освітніх програм ЗВО. Визначено необхідність процесу аналізу стейкхолдерів з метою оцінки їх впливу на успішність діяльності організації, а також специфіку побудови взаємовідносин закладу вищої освіти зі стейкхолдерами. На основі аналізу «Положення про стейкхолдерів освітніх програм» спеціальностей НТУ «Дніпровська політехніка» висвітлено вплив стейкхолдерів на якість освітніх програм.

**N. O. Shevchenko,
M. M. Khytko**

THE ROLE OF STAKEHOLDERS IN THE QUALITY ASSURANCE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION

The concept of "stakeholder" and features of the concept of "stakeholders" of educational programs of higher education institutions are analyzed. The necessity of the process of analysis of stakeholders in order to assess their impact on the success of the organization, as well as the specifics of building relationships between higher education institutions and stakeholders. Based on the analysis of the «Regulations on stakeholders of educational programs» of the specialties of the Dnipro University of Technology the impact of stakeholders on the quality of educational programs is highlighted.

Постійний розвиток організацій залежить від внутрішнього середовища (потенціалу) і від зовнішнього оточення та факторів, що на них впливають. Тому, необхідно діагностувати зовнішнє середовище та його представників, щоб нівелювати негативний вплив та посилити позитивний ефект від взаємодії. Вивчення зацікавленості різних груп в діяльності організації є актуальним завданням, вирішення якого дозволить організаціям розвиватися. Не стоять осторонь і сучасні заклади вищої освіти. Вони знаходяться в центрі перетину інтересів і цілей різних груп зацікавлених сторін

(стейкхолдерів), які можуть або доповнювати, або перешкоджати один одному.

Протягом останніх років в академічних дослідженнях зарубіжних учених все більше уваги приділяється теорії зацікавлених сторін. Починаючи з середини 1980-х років дана теорія помітно впливає на стиль і методи управління, корпоративну культуру і стратегії більшості компаній світу. Теорія зацікавлених сторін покладена в основу переважної більшості популярних концепцій управління, в тому числі і управління якістю. Одним із перших ідей врахування інтересів зацікавлених сторін в управлінні компаніями сформулював відомий економіст Р. Фрімен у 1984 р., який доводив, що стратегічне управління фірмами приватного сектору може бути набагато ефективнішим і результативнішим, якщо менеджери почнуть враховувати інтереси різних зацікавлених сторін [1].

Зацікавленою стороною (стейкхолдером), за визначенням Фрімена, може бути будь-яка група чи особа, яка сама може впливати на досягнення цілей організації і на яку впливає досягнення цілей організації [1]. Отже, всі групи чи особи, які мають відношення до організації, є зацікавленими сторонами, а керівництво організації має враховувати інтереси не тільки працівників організації, але й інших груп осіб та організацій. Це і є визначальною рисою теорії зацікавлених сторін. Практична цінність теорії зацікавлених сторін може бути відчутною лише тоді, коли правильно визначено склад зацікавлених сторін, співвідношення інтересів, розроблено систему вимірювання та оцінки взаємного впливу різних сторін. З точки зору теорії зацікавлених сторін, будь-яка організація, включаючи заклади вищої освіти (ЗВО), існує для задоволення потреб усіх зацікавлених сторін, і це є їх основною метою. Якщо ЗВО не орієнтований у своїй діяльності на інтереси зацікавлених сторін, він навряд чи може розраховувати на розвиток. Отже, насамперед необхідно встановити суть інтересів стейкхолдерів та оцінити їх вплив на якість освітніх програм.

Необхідність визначення груп стейкхолдерів та вивчення їх інтересів пояснюється тим, що інтереси різноманітних груп мають різний вектор спрямування, і їх неврахування може призвести до конфлікту. Вплив кожної з визначених груп може мати різну силу та значимість для організації.

Кожна організація визначає своїх власних стейкхолдерів, їх очікування і побажання та проводить аналітичні дослідження в цій

сфері. Під аналізом стейкхолдерів розуміється процес, за допомогою якого можна визначити та оцінити важливість ключових груп людей або організацій, які здатні вплинути на успішність діяльності організації. Інструменти аналізу стейкхолдерів передбачають використання матричних методів (матриця стейкхолдерів), візуалізацію через карту зацікавлених сторін (Stakeholder's Map) тощо [2].

Наприклад створення карти Stakeholder's Map включає чотири етапи:

1. Ідентифікація — окреслення актуальних груп, організацій, інститутів стейкхолдерів.

2. Аналіз — дослідження інтересів, поглядів і діяльності.

3. Візуалізація — візуальна ілюстрація стейкхолдерів і їх зв'язку з важливими питаннями та цілями організації.

4. Пріоритезація — вибір ключових стейкхолдерів, які найкраще відповідали б важливим питанням, визначеним на попередньому етапі [3].

Науковцями в галузі освіти встановлено, що управління якістю освіти має зосереджуватися на побудові мереж та стратегічних альянсів між багатьма зацікавленими сторонами: тими, хто надає освітні послуги, тими хто їх споживає, тими хто фінансує, та тими, хто отримує користь від якісної освіти. Тобто стейкхолдери освітніх програм ЗВО — це особи або організації які зацікавлені у якісній підготовці фахівців цим закладом. Це перш за все роботодавці, випускники, представники органів державної та місцевої влади, громадські організації тощо. Також серед зацікавлених сторін у сфері освіти виділимо зовнішніх — сім'я, бізнес, соціум, держава та внутрішніх — профільне відомство, керівний склад закладу освіти, студенти, науково-педагогічний корпус. Центральним суб'єктом освітніх відносин, на які має орієнтуватися система освіти, виступає людина, яка одночасно є ключовим стейкхолдером.

Апріорі всі стейкхолдери зацікавлені в якісній освіті, яка забезпечує конкурентоспроможність та суб'єктний потенціал кожного з них. Для держави вигідність якісної освіти полягає у патріотичному вихованні, компетентнісній підготовці громадян та їх толерантності, знятті соціальної напруги, подоланні проблем безробіття; для бізнесу — у формуванні активного споживача на ринку благ та компетентного фахівця на ринку праці, можливості самозайнятості; для соціуму як локальної соціальної мережі — у збереженні цінностей

мікроцивілізації, досягненні загальної мети без владних відносин; для ЗВО – у збереженні чи розширенні контингенту студентів, отже, фінансовій незалежності та високому рейтингу тощо [4].

Вивченню специфіки побудови взаємовідносин закладу вищої освіти з такими інституціями як стейкхолдери присвячено наукові праці як вітчизняних так і закордонних вчених. Зокрема, оцінка впливу різних груп стейкхолдерів на вищу освіту в Україні проведена А. І. Шаровим [5], який зазначає, що їх цілі носять досить стабільний характер, оскільки об'єктивно обумовлені життєвими, конституційними або програмними установками відповідних фізичних чи юридичних осіб, їх формальних або неформальних спільнот. На сьогоднішній день вітчизняне законодавство не надає визначення категорії «стейкхолдер» і не представляє конкретні підходи щодо регулювання відносин з ними у сфері вищої освіти. Тому в умовах відсутності будь-яких державно визначених рекомендацій, керівництво закладу вищої освіти вимушене самостійно розробляти принципи та стратегічні пріоритети співпраці зі стейкхолдерами відповідно до концепції розвитку. Українські дослідники О. Грішнова та С. Бех розробили карту стейкхолдерів для університетів [6].

Карта інтересів стейкхолдерів для університетів

Внутрішні стейкхолдери	
Студенти	Отримання якісної освіти, саморозвиток та сприятливі умови навчання
Викладачі	Можливість підвищення кваліфікації, розвитку наукових інтересів. Матеріальне і технічне забезпечення, гарантії зайнятості.
Співробітники	Гідні умови праці, матеріальне забезпечення, гарантії зайнятості.
Зовнішні стейкхолдери	
Суспільство в цілому	Удосконалення майбутнього суспільства шляхом соціалізації студентів.

Батьки студентів	Відкриття перспектив для дітей, збереження їх фізичного і морального здоров'я.
Абітурієнти	Відкритість та доступність інформації, прозорість конкурсів
Підприємці	Підготовка спеціалістів високої кваліфікації
Місцеві громади	Збереження природи та розвиток соціальної інфраструктури
Постачальники	Прозорість закупівель

Завданнями стейкхолдерів можуть бути: визначення пріоритетних напрямків запровадження інновацій в навчанні; сприяння проходженню різних видів практик здобувачами освіти; надання пропозицій щодо покращення якості теоретичної та практичної підготовки здобувачів вищої освіти, розвитку необхідних компетентностей тощо. Стейкхолдери в закладі вищої освіти можуть впливати на: прозорість освітнього процесу; організацію вступної кампанії; оптимізацію і вдосконалення інформаційних ресурсів (бібліотеки, дистанційного середовища для навчання, офіційного веб-сайту ЗВО тощо); покращення роботи сервісів закладу освіт (відділ внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, органи студентського самоврядування, вчена рада закладу освіти тощо); зв'язок з потенційними роботодавцями, організацію та рівень працевлаштування випускників; створення груп сприяння академічній доброчесності, комісій з питань етики та академічної доброчесності, розвитку студентських організацій, гуртків, секцій, товариств тощо; розробку, моніторинг, періодичний перегляд освітніх програм спеціальностей та їх зміст; оцінку якості професорсько-викладацького складу (професійні характеристики, педагогічна діяльність, науково-дослідна, навчально-методична та організаційна робота, міжнародна мобільність); вибір технологій і методів викладання навчальних дисциплін; якість методичного забезпечення навчальних дисциплін; якість і об'єктивність оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти щодо компетенцій, зазначених в освітній програмі; якість матеріально-технічної бази спеціальності; якість процесу набуття практичного досвіду здобувачами вищої освіти; якість наукової роботи

та можливість участі здобувачів вищої освіти у академічній мобільності, наукових проектах, конференціях, публікаціях тощо.

В Положенні про стейкхолдерів освітніх програм спеціальностей Дніпровської політехніки визначено, що зовнішні стейкхолдери залучаються для проведення експертної оцінки якості освітніх програм спеціальностей з підприємств та установ, де застосовуються інновації в технології, управлінні та економічній діяльності, а студенти проходять виробничу практику. Вплив стейкхолдерів на якість освітніх програм здійснюється через роботу у факультетських секціях і надання пропозицій щодо їх відповідності нормативним документам з освіти та сучасних позитивних тенденцій у сфері виробництва та економіки до Вченої ради факультету. Стейкхолдери рецензують освітні програми спеціальностей в частині фахової підготовки, але не втручаються в процедури здійснення освітнього процесу та академічної складової щодо формування результатів навчання із інтегральної та загальноосвітніх компетенцій здобувачів вищої освіти. Також в положенні представлено інструментарій впливу стейкхолдерів на забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти. Зазначено, що вплив стейкхолдерів на забезпечення якості освітньої діяльності може здійснюватися: через участь в адміністративних структурах на рівні університету та деканату (Наглядова та Вчена рада університету, вчена рада факультету, приймальна комісія, стипендіальна комісія, конференція трудового колективу, комісія з питань поселення в гуртожиток, тощо); через органи студентського самоврядування; колективно (ініціативні групи, академічні групи, академічний потік); індивідуально. Вивчення пропозицій внутрішніх стейкхолдерів щодо покращення якості вищої освіти в університеті може здійснюватися через: опитування, репрезентативне опитування; анкетування; дискусію; публічні виступи; скриньки для пропозицій; відкриті форуми з учасниками освітнього процесу, тощо [7].

Отже, в умовах інтенсивного розвитку і реформування системи освіти України, якість вищої освіти залежить від грамотно вибудованої взаємодії з зовнішніми і внутрішніми стейкхолдерами, оскільки зовнішнє середовище формує соціальне замовлення, а внутрішнє середовище є його ресурсним потенціалом. Розуміння і врахування очікувань, інтересів і потреб різних груп стейкхолдерів – це обов'язкова умова надання якісних освітніх послуг і підвищення якості вищої освіти взагалі.

Список використаних джерел

1. *Freeman R.E.* Strategic management: A stakeholder approach. – Boston: Pitman, 1984.
2. *Смачило В.В., Колмакова О.М., Коломієць Ю.В.* Процедура аналізу стейкхолдерів підприємства / Економіка та суспільство, 2017, вип. № 12. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economyandsociety.in.ua/journal-12/19-stati-12/1334-smachilo-v-v-kolmakova-o-m-kolomiets-yu-v>.
3. *Чепак В. П.* Університет як стейкхолдер-компанія: потреба чи необхідність? / В. П. Чепак // Новий Колегіум. - 2017. - № 1. - С. 14-17. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NovKol_2017_1_6.
4. *Савицька Н. Л.* Інституціональні проблеми взаємодії стейкхолдерів у вищій освіті / Н. Л. Савицька // Соціально-економічні трансформації в епоху глобалізації [Текст] : зб. наук. ст. учасників Шостої Всеукр. наук.-практ. конф. – Полтава : Скайтек, 2015. – С. 48-52
5. *Шаров А. І.* Побудова інструментарію дослідження життєспроможності освітнього проекту та його можливого мультиплікативного ефекту / А. І. Шаров // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2012. – №2(42). – С. 1-9.
6. *Грیشнова О.* Соціальна відповідальність університетів України: порівняльний аналіз та основні напрями розвитку / О. Грیشнова, С. Бех // Вісник Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Серія Економіка. — 2014. — № 158. — С. 16.
7. Положення про стейкхолдерів освітніх програм спеціальностей Державного вищого навчального закладу «Національний гірничий університет», Дніпро, Державний ВНЗ «НГУ», 2017» - 9 с.

УДК 378.225

Володимир Олександрович Салов,
*кандидат технічних наук, доцент,
керівник сектору методичного
забезпечення освітнього процесу
НТУ «Дніпровська політехніка»*

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ХИБИ НОРМАТИВНОЇ БАЗИ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Розглянуто визначення понять Закону України «Про вищу освіту» та Національної рамки кваліфікацій стосовно компетентнісного підходу до проектування вищої освіти.

V. O. Salov

TERMINOLOGICAL ERRORS OF THE REGULATORY BASE OF HIGHER EDUCATION

The definitions of the Law of Ukraine "On Higher Education and the National Qualifications Framework in relation to the competence approach to the design of higher education are considered.

Системоутворюючими чинниками вищої освіти є Закон України «Про вищу освіту» (далі – Закон) та Національна рамка кваліфікацій

(НРК), на підставі яких у 2015 році закладами вищої освіти розпочато розроблення освітніх програм за оновленим переліком спеціальностей. Позитив цих документів полягає в орієнтації на Стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, Довідник користувача ЄКТС, Рамку кваліфікацій Європейського простору вищої освіти.

Розроблення освітніх програм здійснювалось на основі понять «компетентність», «компетентності» та «результати навчання», що визначають суть компетентнісного підходу до проектування вищої освіти.

За Законом-2014 **«компетентність** – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти». Але сутність компетентнісного підходу полягає у відборі знань, умінь тощо, необхідних для певних дій, а не навпаки. Більш придатне для проектування освіти визначення містить НРК-2011: **«компетентність/компетентності** – це здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості». Але й тут доцільніше використовувати термін «компетенція» у сенсі повноваження особи. Залишається також відкритим питання: компетентності – це множина чи складові поняття «компетентність»?

За Законом-2014 **«результати навчання** – сукупність знань, умінь, навичок, інших компетентностей, набутих особою у процесі навчання за певною освітньо-професійною, освітньо-науковою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти», але згідно з чинною на той час НРК-2011 **«результати навчання** – компетентності (знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості), які набуває та/або здатна продемонструвати особа після завершення навчання». Тобто, НРК підкреслює ідентичність компетентностей і результатів навчання у вигляді знань, умінь тощо, що створило термінологічну плутанину.

Означені документи на сьогодні неодноразово (хоча й асинхронно) змінювалися. Так, відповідно до Закону-2019 **«компетентність** – здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення,

поглядів, цінностей, інших особистих якостей», що кардинально змінює суть поняття та алгоритми формування стандартів вищої освіти, освітніх програм тощо. Але в НРК-2020 поняття «компетентність» сформульовано ... за Законом-2014. Чергова неузгодженість документів державного рівня дивує.

За Законом–2019 «результати навчання – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми (програмні результати навчання) або окремих освітніх компонентів». НРК-2020 результати навчання формулює аналогічно, але не зазначає, на жаль, що мова йде про очікувані результати навчання, які адекватні регламентованим за кваліфікаційними рівнями у форматі «знання – уміння – комунікація – відповідальність та автономія» і незалежні від здатності особи їх продемонструвати.

Висновки:

1. Протиріччя нормативної бази державного рівня ускладнюють процес проектування вищої освіти.
2. Причини термінологічних хиб – нехтування функціональним аналізом діяльності людини та національними надбаннями в цій сфері.

УДК 378.14:371.14 (07)

Юлія Олександрівна Шабанова,
*доктор філософських наук, професор,
завідувачка кафедри філософії і педагогіки
НТУ «Дніпровська політехніка»*
Миргородська Ольга Анатоліївна,
*магістрантка групи 011м-20з
кафедри філософії і педагогіки
НТУ «Дніпровська політехніка»*

АСЕРТИВНА ПОВЕДІНКА ЯК ЗАПИТАНА ФОРМА СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Стаття розглядає асертивну поведінку у комунікаційному просторі викладача та студента як новітній вид педагогічного спілкування та трансформування смислів.

ASSERTIVE BEHAVIOR AS REQUESTED FORM MODERN PEDAGOGICAL COMMUNICATION

The article describes assertive behavior in the communication space between teacher and student as a new type of pedagogical communication and transformation of meanings.

Мета сучасної педагогічної комунікації полягає в обміні сенсів між студентом та викладачем шляхом дискусій та аргументацій думок, як форми маєвтичного простору формування нового розуміння. Від асертивності викладача залежить рівень смислових розширень навчального процесу, а отже, і розуміння та засвоєння навчального контенту.

Асертивна поведінка полягає в умінні доносити свою думку та апелювати аргументами з позиції емоційної рівноваги, поза крайнощами симпатій та антипатій. Асертивна компетентність викладача набуває запитаності в ситуації, коли позиції викладача та студента не співпадають, виникає психологічна напруга, а іноді й агресивне протиставлення, звинувачення та утиснення прав на власну позицію всіх реципієнтів навчального процесу. Асертивна поведінка викладача допомагає відстоювати власну позицію в максимально позитивному, психологічно-комфортному середовищі. Тому педагогічна комунікація на умовах асертивності сприяє не тільки подоланню психологічної напруги, а й перешкоджає її появі. Для успішного втілення в педагогічну практику принципів асертивності, необхідно впроваджувати в педагогічну освіту, що готує майбутніх викладачів, асертивні техніки, які різняться переважно дидактичними ознаками.

Наведемо приклад найпростішої техніки: триматися своєї думки, на будь-який аргумент висувати свою вимогу. Варто зауважити, що у цьому разі педагог має аргументувати свою позицію незаперечним правом справедливості, інакше це суперечить етиці асертивності та виявляє агресивну поведінку викладача до студентів.

Варто розглянути техніку відмови, оскільки вона пов'язана з попереднім описом поведінки, але ж віддзеркалює аргументацію: замість вимоги у стверджувальному реченні, використовувати м'які форми, на кшталт «мені було б приємно, як би ви почули мою

аргументацію ...». Таким чином, викладач запрошує до продуктивної дискусії, а не протиставляє свою позицію іншим.

Також варто зауважити, що асертивною поведінкою також вважається досягнення компромісу між викладачем та студентом. У цьому випадку обидві сторони лишаються задоволені, оскільки кінцевий тезис – консистенція думки.

Звернемося до асертивної критики як аргументу в педагогічній комунікації. Асертивна критика передбачає стійку позицію у висловлюваннях та аргументації без переходу на особистості. Справа у стримуванні сарказму та емоцій щодо особистості студента, негативних рис характеру тощо.

Взаємозв'язок між студентом та викладачем у асертивній комунікації встановлюється через відповідь студента такою ж асертивною поведінкою у взаємодії. Дотримання принципів асертивної комунікації обома реципієнтами гарантує стабілізацію освітнього процесу та коригує наявність непередбачуваних моментів у навчальному процесі.

Асертивна поведінка як форма педагогічної комунікації – нова тенденція у сучасній освіті, де викладач своєю поведінкою виховує толерантне ставлення до будь-якої існуючої думки, не відхиляючись від теми занять. Формування асертивної комунікації у першу чергу має йти від педагога, оскільки саме він формує дискурсивний простір упродовж навчання.

Висновок. Педагог, який використовує асертивну поведінку для співпраці зі студентством досягає взаєморозуміння без конфліктів, відкрито пояснює мету заняття, формує точку зору разом із студентами, без утиску на протилежну думку. Звернення до асертивної поведінки викладача – спільна робота заради вчення та навченості.

УДК 378.14:371.14 (07)

Ніна Валеріївна Парфенова
магістрантка групи 011м-20з
НТУ «Дніпровська політехніка»

Науковий керівник: **Володимир Олександрович Салов**,
кандидат технічних наук, доцент,
керівник сектору методичного
забезпечення освітнього процесу
НТУ «Дніпровська політехніка»

УЧІННЯ – ШЛЯХ ДО РЕАЛЬНОЇ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Розглянуто методи учіння як складової навчання та чинника забезпечення якості вищої освіти.

N. V. Parfenova
Supervisor: V. O. Salov

STUDIES – THE WAY TO REAL QUALITY OF EDUCATION

Study methods are considered as components of training and factors in ensuring the real quality of higher education

Забезпечення якості навчання передбачає не лише викладання за принципами дидактики, а й володіння студентами методами учіння.

Навчальний контент повинен бути доступним для студентів заздалегідь. Доступ до навчального контенту надає можливість попереднього опрацювання контенту, що суттєво підвищує рівень розуміння, швидкість засвоєння матеріалу та ефективність навчальних занять за рахунок переваг інтерактивних методів викладання.

Викладання навчального матеріалу попередньо підготовленим студентам – шлях до реальної якості освіти завдяки виконавчому етапу пізнавальної діяльності та систематичності учіння. Підготовка до контрольних заходів взагалі побудована на самостійному опануванні навчального контенту шляхом учіння.

Студентам для осмислення та розуміння навчального контенту під час самостійного опрацювання варто застосовувати стратегії мислення, які впорядковують думки та вчать бачити закономірності в подіях, надають можливість підготуватися й навіть впливати на ці події. Ефективність певної стратегії мислення людини вимірюються

швидкістю розуміння інформації, здатності до її відтворення, інтерпретації та застосування.

Практично всі сучасні науки побудовані за системним принципом [1]. Система – множина взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдине ціле, мають мету, взаємодіють між собою та середовищем.

Якщо світ є системним, то мислення людини теж має бути таким. Під системним розуміють мислення, коли об'єкт розумової діяльності розглядається як система, що має відповідні системні властивості, відносини, закономірності.

Показниками системного мислення студентів є: вміння здійснювати системний аналіз досліджуваних природних об'єктів і явищ, здатність аналізувати об'єкт як систему пов'язаних елементів, виділяти загальний принцип побудови цієї системи та конструювати на основі виділеного принципу нову систему елементів.

Студенту під час опрацювання інформації про систему, що вивчається доцільно самотійно осмислити та зрозуміти [2]:

- мету інформації (бажаний стан системи, що вивчається);
- актуальність мети для навчальної чи професійної діяльності;
- етап життєвого циклу системи;
- сучасні вимоги до продукту праці;
- предмети праці, на які необхідно вплинути для реалізації мети;
- засоби праці (знаряддя та умови) необхідні для взаємодії з предметами праці;
- технологію (методи та організацію) праці для реалізації мети;
- рівень складності результатів навчання, що вимагаються для реалізації мети й передбачається демонструвати студенту під час контрольних заходів.

Реалізація такого алгоритму спрощує перетворення навчальної інформації у знання та уміння необхідного рівня складності.

Під час опанування навчального контенту студенту варто розблокувати власні ментальні моделі через використання ефективних технологій учіння: наочності, виконання завдань продуктивного рівня складності, управління якістю процесів учіння, запобігання академічному плагіату тощо. Якісне опрацювання студентом навчального матеріалу неможливе також без самоконтролю якості засвоєння знань в процесі самотійної роботи.

Висновок: створення методичних рекомендацій для студентів, що висвітлюють методи учіння, є актуальним завданням з управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів.

Список використаних джерел

1. О'Конор Джозеф, Макдермотт Ієн. Системне мислення. Пошук неординарних творчих рішень / Джозеф О'Конор, Ієн Макдермотт. – К.: «Наш формат», 2018. – 240 с.
2. Салов В. О. Методичне забезпечення навчальних дисциплін : метод. посіб. для наук.-пед. прац. / В. О. Салов, Т. О. Письменкова, Н. В. Парфенова; Нац. техн. ун-т «Дніпровська політехніка». – Д.: НТУ «ДП», 2020. – 121 с.

УДК 378

Олександра Антонівна Резнік,
магістрантка групи 011м-19з
Науковий керівник: **Ю. О. Шабанова,**
доктор філософських наук, професор,
завідувачка кафедри філософії і педагогіки
НТУ «Дніпровська політехніка»

ДО ПРОБЛЕМИ СУТНІСНОГО КОНТЕНТУ КОМПЕТЕНТІСНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ В ОСВІТІ

Дослідження присвячено з'ясуванню змістовної сутності поняття «компетентність». Проаналізовано різні тлумачення даного терміну в науковій літературі. На підставі аналізу публікацій вітчизняних і зарубіжних науковців обгрунтовано зміст поняття «компетентність», який в найбільшій мірі відповідає сутності компетентісного підходу у вищій освіті.

A. A. Reznik,
Supervisor: Y. O. Shabanova

TO THE PROBLEM OF ESSENTIAL CONTENT OF COMPETENCE PROBLEMS IN EDUCATION

The research is devoted to clarifying the essence of the concept of "competence". Different interpretations of this term in the scientific literature are analyzed. Based on the analysis of publications of domestic and foreign scholars, the meaning of the concept of "competence" is substantiated, which to the greatest extent corresponds to the essence of the competence approach in higher education.

Одним із концептуальних напрямів розвитку змісту вітчизняної освіти в процесі її реформування відповідно до вимог Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті є компетентісний підхід, визначальними категоріями якого є поняття «компетенція» і «компетентність». Дані поняття останнім часом стали часто використовувати в державних оновлених документах освітянської галузі та в сучасній науково-педагогічній літературі. Аналізом

змістовної сутності понять вказаних категорій займались вітчизняні вчені: Зязюн І. А., Бондар І. С., Пометун О. І., Грудинін Б. О., Ягупов В. В., Свистун В. І. (компетентнісний підхід в освіті), Гушлевська І. В. (поняття компетентності у вітчизняній і зарубіжній педагогіці), Лосева Н. М. (педагогічна компетентність викладача), Тинкалюк О. В. (дефініції понять компетентність» і «компетенції» у педагогічній науці), Данилова Г. С., Кошонько Г. А., Галицька М. М., Семиченко В. А., Карпова Л. Г. та інші.

Різні аспекти проблеми компетентнісного підходу в освіті, формування компетентностей і компетенцій ґрунтовно досліджували зарубіжні науковці: Селевко Г. К., Маркова А. К., Ельконін Б. Д., Бодалев А. А., Краєвський В. В., Царькова Є. А., Зимня І. О., Зеєр Е. Ф., Дж. Равен, Ісаєва Т. Є., Мітіна Л. М., Афанасьєв В. Г., Варданян Ю. В., Хуторський А. В., Чошанов М. А та інші.

Аналіз багаточисленних публікацій показує, що серед науковців, які торкалися термінологічних аспектів понять «компетентність» і «компетенція», немає єдиної думки щодо трактування даних термінів. «Дефініції цих понять часто подаються через звичні для вітчизняної педагогіки поняття «знання», «вміння», «навичка» або просто підміняються ними» – пише в своїх дослідженнях докторант НПУ ім. М. П. Драгоманова Грудинін Б. О. [1, С. 142].

Більшість вітчизняних дослідників прагнуть розширити зміст даних понять, включивши в них різноманітні особистісні утворення – цінності, мотиви, ставлення тощо. Так, зокрема, академік АПН України, доктор філософських наук Зязюн І. А. зазначає, що «Компетентність можна охарактеризувати як здатність вирішувати професійні задачі певного визначеного класу, що вимагає наявності реальних знань, умінь, навиків, досвіду» [2]. Подібних поглядів дотримується і дійсний член Міжнародної Академії наук педагогічної освіти Селевко Г. К., який вважає, що компетентність – це «інтегральна якість особистості, яка проявляється в її загальній здатності та готовності до діяльності, що ґрунтується на знаннях і досвіді, які набуті в процесі навчання і соціалізації та орієнтовані на самостійну і успішну участь у діяльності» [3, С. 139]. На думку Бондаря І. С. «поняття компетентності містить в собі знання, вміння та навички і ставлення, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі або певній діяльності» [4].

За визначеннями інших провідних українських і зарубіжних науковців, компетентність вміщує в себе не тільки професійні знання, вміння, навички, досвід і ставлення, але й особистісні якості, необхідні для забезпечення певного результату, позитивні схильності, інтереси, а також здатність ефективно використовувати знання й уміння на конкретному робочому місці у конкретній робочій ситуації. Таке бачення сутності даного поняття є доволі повним. Ми погоджуємося з думкою вчених, але звертаємо увагу на те, що компетентність не зводиться лише до знань, умінь, навичок, досвіду, особистісних якостей, схильностей і здатностей. Адже можна добре знати, як виконувати ту чи іншу справу, але не діяти; або вміти її виконувати, але не виконувати. Оскільки поняття «компетентність» використовується переважно для описання кінцевого результату навчання, то в змісті цього поняття, на нашу думку, обов'язково повинні бути такі складові як мотивація і прагнення досягти певних позитивних результатів – властивості, які характеризують не тільки здатність, а й бажання реалізувати на практиці свій потенціал (накопичені знання, досвід і таке інше).

Отож, узагальнюючи різні погляди вітчизняних і зарубіжних науковців на тлумачення поняття «компетентність», ми прийшли до висновку, що в найбільшій мірі буде відповідати сутності компетентнісного підходу у вищій освіті той зміст даного поняття, який прописаний в Законі України «Про вищу освіту», де термін «компетентність» трактується так: «Компетентність – це здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей» [5, п. 13].

Список використаних джерел

1. Грудинін Б. О. Компетентнісний підхід: сутність висхідних понять та положень. Наукові записки. Випуск 7. С. 140 – 146.
2. Зязюн І. А. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти. <http://eprints.zu.edu.ua/853/1/05ziasno.pdf>
3. Селевко Г. К. Компетентности и их классификация. Народное образование, 2004. № 4. С. 138 – 143.
4. Бондар І. С. Компетентнісний підхід як сучасний інструмент державного управління розвитком вищої освіти в Україні. Інвестиції: практика та досвід, 2015. № 8. С. 112 – 115.
5. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. Документ 1556-VII. Поточна редакція. Дата оновлення: 25.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

УДК 37.013

Світлана Юрїївна Борисова,
магістрантка групи 011м-19з
Науковий керівник: **Ю. О. Шабанова,**
доктор філософських наук, професор,
завідувачка кафедри філософії і педагогіки
НТУ «Дніпровська політехніка»

СТЕЙКХОЛДЕРСЬКА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Надано проект стейкхолдерської моделі закладу вищої освіти з урахуванням зовнішніх та внутрішніх зацікавлених сторін.

S. Y. Borysova,
Supervisor: Y. O. Shabanova

STAKEHOLDER MODEL DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

A draft stakeholder model of a higher education institution is provided, taking into account external and internal stakeholders.

Концепція стейкхолдерського підходу у вітчизняній освіті впроваджується в Україні нещодавно. Актуальність інституції стейхолдерства пов'язана з актуалізацією питань підвищення якості вищої освіти шляхом оцінювання діяльності освітніх організацій. Типовими зацікавленими сторонами є інвестори, службовці, клієнти, постачальники, громади, уряди або торгові асоціації. Зацікавлені сторони закладів вищої освіти можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми. Важливість формування іміджу в сприйнятті легітимних груп зацікавлених сторін освітнього закладу посилилася у зв'язку з новітніми вимогами до вищої освіти та умов формування якості освітньої діяльності організації, що визначена Національним агентством забезпечення якості вищої освіти наступними принципами: «доступність і відкритість інформації про освітні організації та їх діяльність; загальний критерій комфортності умов, у яких здійснюється освітня діяльність; загальний критерій оцінки якості освітньої діяльності організацій, що стосується доброзичливості, ввічливості, компетентності працівників; загальний критерій оцінки

якості освітньої діяльності організацій, що стосується задоволення якістю освітньої діяльності організацій». Дотримання перерахованих вище критеріїв стає необхідною умовою успішного функціонування освітніх організацій вищої освіти.

Діяльність держави та громадськості зарубіжних країн останніх десятиліть, показує, що думка легітимних груп зацікавлених сторін щодо діяльності університетів може застосовуватися для оцінки діяльності освітніх організацій, формування раціонального попиту на освітні послуги, вдосконалення діяльності ЗВО та формування «чесної» конкуренції.

Враховуючи наявність зовнішніх та внутрішніх груп стейкхолдерів, запропоновано структурні елементи стейкхолдерівської моделі, що містить як зовнішньо-соціальні, так й внутрішньо-освітні запити:

1. Системне дослідження сучасних тенденцій розвитку суспільства та запитів соціально-економічного середовища;
2. Моніторинг оцінювання якості освіти відповідно до сучасних вимог освіти;
3. Вивчення та аналіз запитів студентської аудиторії;
4. Аналіз працевлаштування випускників та їх кар'єрне зростання відповідно до отриманої спеціальності;
5. Вивчення стану розвитку підприємств і організацій професійного спрямування та моделювання корпоративних запитів;
6. Перманентний розвиток та актуальна трансформація системи підвищення педагогічних кадрів відповідно до новітніх тенденцій в освіті;

Гармонійна взаємодія представлених структур сприятиме успішному зростанню рівня професійної освіти відповідно до європейських стандартів.

УДК 377:37.02:141

Тетяна Ігорівна Самойленко,
магістрантка групи 011м-19з,
викладач інформатики і комп'ютеризації с.-г. виробництва
Новомосковського коледжу
Дніпровського державного аграрно-економічного університету
Науковий керівник: **Наталія Юріївна Тарасова**
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії і педагогіки
НТУ «Дніпровська політехніка»

РОЗРОБКА ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДИК ОПАНУВАННЯ ПАКЕТУ ОФІСНИХ ПРОГРАМ MS OFFICE У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

В доповіді розглядається викладання інформатики в закладах фахової передвищої освіти, зокрема із застосуванням інтерактивних та інноваційних методів і технологій.

T. I. Samoilenko
Supervisor: N. Y. Tarasova

DEVELOPMENT OF INTERACTIVE METHODS OF HANDLING OF THE OFFICE PROGRAM PACKAGE MS OFFICE IN INSTITUTIONS OF PROFESSIONAL PREVIOUS EDUCATION

The report considers the teaching of computer science in institutions of professional previous education, in particular with the use of interactive and innovative methods and technologies.

Інформатика має основоположне значення для сучасної, актуальної, висококваліфікованої освіти. Від якості знань дисципліни «Інформатика» залежить і якість професійної підготовки спеціалістів ланки фахової передвищої освіти.

Існує ряд проблем, характерних не тільки для вивчення інформатики, а й для освітнього процесу у закладах фахової передвищої освіти в цілому:

1. Недостатній та нерівномірний рівень підготовки студентів.
2. Низька мотивація до навчання у студентів.

3. Реформа змісту дисципліни і особливо характерний для інформатики динамічний розвиток інформаційних технологій, який впливає на мінливість змісту курсу інформатики.

Пошук способів зробити опанування фундаментальними тематиками цікавим, наочним, щоб матеріал запам'ятовувався на тривалий час приводить до постійного впровадження в освітній процес інтерактивних методів. Адже вони дозволяють домогтися гарних результатів в активації пізнавальних процесів, позитивної мотивації до навчання, утримувати максимальний рівень уважності та зацікавленості.

Сама дисципліна «Інформатика» сприяє постійному використанню інноваційних форм та методів роботи – індивідуальна робота під час практичних занять поєднується з груповою роботою у процесі опанування нового матеріалу, робота з мережею Інтернет, робота над проектами. На практиці педагоги розробляють власні підходи, які засновані на різних варіантах, вже існуючих, перевірених часом і практикою технологій.

Отже, формування у закладах фахової передвищої освіти компетентного фахівця нового типу можливо здійснити шляхом залучення у освітню практику інтерактивних педагогічних технологій, що мають доповнити, а, в деяких випадках, замінити традиційні підходи у навчанні та вихованні.

Про сучасні інтерактивні та інноваційні технології навчання написано багато, багато досліджень проведено, доведена їх ефективність та доцільність. Але розробка та опис технологій це одне, а її реалізація на занятті – зовсім інше. Для ефективного використання інтерактивних методів навчання необхідне глибоке й всебічне опрацювання матеріалу, ретельний добір його вмісту (адже інколи приходиться й скорочувати у порівнянні з проведенням традиційного заняття), точне планування, чіткість сценарію проведення, відповідність ролей студентів у процесі, обрання методів заохочення та критеріїв оцінювання. Підготовка всіх аспектів займає дуже багато часу і потребує опрацювання великої кількості джерел. Після апробації проведеного заняття виникає багато зауважень, змін, доповнень чи навпаки виключень.

Найбільше уваги при вивченні дисципліни «Інформатика» приділяється опануванню класичних прикладних програм, найбільш уживаних у професійному житті будь-якого спеціаліста та й у повсякденні. До цих програм відноситься пакет офісних програм MS

Office. Ці програми у більшості починають вивчати з середньої школи, дедалі поглиблюючись у можливості та функції програм. Але опанування інформатики загалом має низький рівень серед контингенту закладів фахової передвищої освіти. Найчастіше приходится у швидкому темпі надолужувати великі пробіли початкових знань користування прикладними програмами.

Проаналізувавши різноманітні технології навчання та зіставивши їх з особливостями вивчення окремих тем дисципліни «Інформатика» створені наступні комбінації застосування цих технологій: MS Word – дослідження, конференція, мікрофон; MS Excel – рольова гра, ажурна пилка; MS Power Point – тренінг, «навчаючи учусь»; MS Publisher – проект, незакінчене речення, мозковий штурм; MS Access – квест, робота в малих групах.

Розробка і впровадження інтерактивних та інноваційних форм і методів викладання, хоч і має певні ризики, є вкрай важливою частиною навчально-методичної роботи викладача, оскільки допомагає підтримувати його професіоналізм та педагогічну компетентність на рівні сучасних вимог. Робота викладача не можлива без його активної участі в розробці змісту актуальної освіти, впровадження інноваційних технологій освіти, перебування в режимі постійного інноваційного пошуку в цілому.

Список використаних джерел

1. Інноваційні технології навчання: навч. посібн. для студ. вищих технічних навчальних закладів / Бахтіярова Х. Ш. та ін. Київ: НТУ, 2017. 172 с.
2. Огієнко О. І., Калюжна Т. Г., Красильник Ю. С., Мільто Л. О., Радченко Ю. Л., Годлевська К. В., Кобюк Ю. М. Інноваційні педагогічні технології: посіб. Київ, 2015. 314 с.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: підручник 3-тє видання, виправлене. Київ: Академвидав, 2015. 304 с.

УДК 378.1

Смирнова Наталія Григорівна,
Асистент учителя
Спаської загальноосвітньої школи I - III ступенів
Новомосковської районної ради
Дніпропетровської області
Науковий керівник: **Козинець Інна Іванівна,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії і педагогіки
НТУ «Дніпровська політехніка»

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК ПРОБЛЕМА СУСПІЛЬСТВА

У роботі подано спробу розкрити проблеми та особливості інклюзивного навчання. Особливу увагу приділено аспектам роботи асистента учителя. Розкрито посадові обов'язки асистента учителя відповідно до чинного законодавства. Надано поради молодому асистенту вчителя щодо ставлення до дітей з особливими потребами в інклюзивному освітньому середовищі.

N. G. Smirnova,
Supervisor: I. I. Kozynets

INCLUSIVE EDUCATION AS A PROBLEM OF SOCIETY

The paper presents an attempt to reveal the problems and features of inclusive education. Particular attention is paid to aspects of the work of the teacher's assistant. The job responsibilities of a teacher's assistant in accordance with current legislation have been disclosed. Advice was provided to a young teacher's assistant on how to treat children with special needs in an inclusive educational environment.

Організація інклюзивного навчання в сучасній школі залишається серйозною проблемою. На жаль, як показує досвід, не в кожній школі запроваджено інклюзивне навчання дітей або педагогічна посада «асистент учителя» відсутня, тому батьки змушені навчати дітей вдома самостійно. Саме через це означена проблема потребує негайного вирішення.

Перед освітянами стоїть важливе і відповідальне завдання – виховати нове покоління українців, для якого інклюзивне навчання стане частиною світогляду, у якому «особлива» дитина буде відчувати себе захищеною і рівноправною.

Протягом останнього десятиліття вітчизняні науковці, зокрема С. Богданов, Г. Гавриленко, А. Колупаєва, Н. Найда, Н. Софій,

І. Ярмощук та інші, присвячують свої праці дослідженням проблеми залучення осіб з особливими освітніми потребами до навчання в освітніх закладах та соціалізації до суспільних норм. Науковці звертають увагу на особливості роботи педагогічних працівників в умовах інклюзивного навчання, а також застосування ефективних форм і методів соціально-педагогічної роботи з дітьми, які мають порушення психофізичного розвитку.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011р. № 872 «Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» введено посаду асистента вчителя [1].

Ми вважаємо, що це є значним кроком для батьків та їхніх дітей з особливими освітніми потребами. Кожна дитина не повинна відчувати себе іншою, вона повинна мати право на навчання у звичайних освітніх установах. Для того, щоб це навчання проходило успішно і приносило позитивні результати, потрібні своєчасні та правильні дії усієї команди освітнього процесу, особливо асистента вчителя, бо від цього залежить подальше життя та розвиток «особливої» дитини.

Нині діяльність асистента вчителя врегульовано в листі МОНмолодьспорту № 1/9-675 від 25.09.2012 року «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя», де ми читаємо, що «асистент учителя:

- забезпечує соціально педагогічний супровід учня з особливими освітніми потребами;
- разом з вчителем класу виконує навчальні, виховні, соціально-адаптаційні заходи, запроваджуючи ефективні форми їх проведення;
- у складі групи фахівців бере участь у розробці та виконанні індивідуальної програми розвитку учня;
- допомагає учневі у виконанні навчальних завдань, залучає до різних видів навчальної діяльності;
- здійснює адаптацію навчальних матеріалів з урахуванням індивідуальних особливостей навчально пізнавальної діяльності учня з особливими освітніми потребами» [2].

Та чи може виконувати обов'язки асистента учителя людина, яка не має досвіду спілкування з особливими дітьми? Практично не може, а теорії буде замало для роботи з такими дітьми! Щонайменше асистент учителя повинен мати велике бажання допомагати дітям з особливими освітніми потребами, не зважаючи на стан їх соціального чи фізичного розвитку.

На нашу думку, головне для асистента учителя – це обов’язково дотримуватися педагогічної етики, поважати гідність і права дитини, захищати її від будь-яких форм фізичного або психологічного насильства, бути напоготові до вирішення непередбачуваної ситуації. Наприклад, щоб працювати з дітьми, яким діагностовано ЗПР або РАС, потрібно знати дуже багато тонкощів: психологічний та емоційний стан дитини, поведінку та реакцію на різноманітні зовнішні чинники, методи для заспокоєння дитини при збудженні і т.і. На вивчення та усвідомлення асистентом учителя без досвіду цих нюансів може піти дуже багато часу. Але особливі діти чекати не можуть. Саме з цією метою для асистентів учителя організуються різні навчальні тренінги, семінари, курси підвищення кваліфікації.

На жаль, не у кожного асистента учителя вистачає сил, терпіння та бажання, щоб належним чином виконувати свої обов’язки. Дехто з асистентів учителя, обіймаючи таку відповідальну посаду, як показує практика, не вірить у сили своєї підопічної дитини.

Отже, організація інклюзивного навчання повинна стати нормою загальноосвітніх навчальних закладів, а педагоги, які обрали для себе таку незвичайну посаду, повинні вивчати психологію дітей, їх поведінку, звички, вподобання та розкривати всі їхні сильні сторони. Асистент учителя повинен чітко виконувати всі інструкції та вимоги, займатися саморозвитком, постійно підвищувати кваліфікацію, вести спостереження за своїми підопічними, корегувати поведінку та вводити дитину в соціум, бо в руках саме учителя та асистента учителя долі дітей з особливими освітніми потребами.

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 «Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF#Text>
2. Лист МОНмолодьспорту України від 25.09.12 № 1/9-675 «Щодо посадових обов’язків асистента вчителя». – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/32125/

Шкуро Костянтин Васильович,

магістрант групи 011м-19

НТУ «Дніпровська політехніка»

Науковий керівник: Козинець Інна Іванівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри філософії і педагогіки

НТУ «Дніпровська політехніка»

ПЕДАГОГІЧНА СУПЕРВІЗІЯ ЯК ДІЄВИЙ МЕТОД ПРОФІЛАКТИКИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ

У роботі подано спроби щодо профілактики емоційного вигорання та підвищення якості роботи педагогів, що потребують допомоги. Розглянуто основні поняття теми, запропоновано педагогічну супервізію як новітній метод навчання та підтримки педагогів.

K. V. Shkuro

Supervisor: I. I. Kozynets

PEDAGOGICAL SUPERVISION AS AN EFFECTIVE METHOD OF PROFESSIONAL BURNING

The paper presents attempts to prevent emotional burnout and improve the quality of work of teachers in need. The basic concepts of the topic are considered, pedagogical supervision is offered as the newest method of teaching and supporting teachers.

Нині гостро постає питання щодо емоційного вигорання педагогів – як новачків, так і працівників зі стажем. Це викликано, ми вважаємо, бурхливим ритмом життя, труднощами через конфлікт поколінь та низьку якість освіти. Беручи до уваги вище перелічене, нині педагогічна супервізія виступає дієвим методом, який може скорегувати цю ситуацію.

Результати наукових досліджень показали, що педагогічна професія більш схильна до впливу феномена емоційного вигорання, ніж інші професії в системі «людина – людина», такі як медичні працівники, слідчі, бібліотекарі, соціальні і торгові працівники, фахівці сфери обслуговування, тренери тощо.

Мілевич К. С. цілком поділяє думку вчених, що схильність до проявів синдрому емоційного вигорання у педагогів обумовлена не тільки специфікою роботи, але і психологічними особистісними особливостями [5, с. 4].

Вперше термін «емоційне вигорання» був уведений у науковий лексикон американським лікарем-психіатром Х. Дж. Фрейденбергом у 1974 році [3, с. 330]. Цей термін був застосований для характеристики психологічного стану здорових людей, що знаходяться в інтенсивному і тісному спілкуванні з клієнтами, пацієнтами в емоційно насиченій атмосфері при наданні професійної допомоги. Базою дослідження вчений взяв своїх колег. Спочатку цей термін визначався як стан знемоги, виснаження з відчуттям власної безпорадності, а пізніше він отримав нове трактування — під емоційним вигоранням розуміємо стан фізичного, емоційного і розумового виснаження, що виявляється в професіях соціальної сфери системи «людина-людина».

Певний внесок у його становлення внесла група вчених під керівництвом соціального психолога Христини Маслач. Вони виділили три основні складники:

- 1) емоційну виснаженість (наявність почуття емоційної спустошеності і втоми від роботи);
- 2) редукцію професійних досягнень (виникнення у фахівця почуття некомпетентності і усвідомлення неуспіху в обраній професії);
- 3) деперсоналізацію (цинічне ставлення до праці та об'єктів своєї праці).

Слід зазначити, що досягненням учених є сформульований висновок: «емоційне вигорання – результат невідповідності між особистістю і роботою», який був одностайно прийнятий науковим товариством. Основна ідея вчених полягає в тому, що збільшення цієї невідповідності підвищує ймовірність виникнення синдрому емоційного вигорання. Вони виявили кілька основних сфер такої невідповідності. На думку Мілевича К. С., до педагогіки, більшою мірою, можна віднести такі положення:

- Невідповідність між вимогами, що пред'являються до працівника, і його ресурсами.
- Невідповідність між прагненнями працівників мати більший ступінь самостійності в своїй роботі і реальною можливістю.
- Невідповідність винагороди (або її відсутність) результатам праці.
- Невідповідність принципів особистості і вимог роботи етичним принципам.
- Невідповідність діяльності адміністрації уявленням про справедливість педагогів [4, с. 22].

Педагогічна супервізія – новий для України метод підготовки викладачів, метою якого є підвищення професійності кадрів, їх кваліфікації, а також задоволеності власною працею.

Цей метод був запозичений педагогікою з психіатрії. В перекладі це слово означає «наглядач», але за змістом найближчим є поняття «наставник», яке часто вживалося раніше щодо процесу виховання.

Як зазначає Кулаков С. А., супервізії можливо дати таке визначення: це метод управління, направлений на забезпечення ефективності та якості професійної соціально-педагогічної роботи. Супервізія має місце перш за все там, де спеціалісти вступають у професійний контакт із різними групами та категоріями людей (педагог – підліток, педагог – батьки та ін.). Це може бути також спостереження досвідченого педагога за робочим процесом іншого педагога [1, с. 42].

На думку Сініциної Г. А., індивідуальна терапія має допомогти педагогу підвищити рівень емоційної компетентності, бо вона направлена на самопізнання, розвиток можливостей розуміння своїх потреб та потреб інших людей, а також навички вибудовувати здорові відносини з ними.

Основна мета супервізії – удосконалення професійної компетентності фахівців, що шукають психологічну допомогу. Для досягнення цієї мети у процесі супервізії у консультуванні реалізуються три основні завдання:

- професійний (і відповідно особистісний) розвиток фахівця;
- розвиток особистих навичок та вмінь, можливість оцінити результати;
- підвищення відповідальності в службах та програмах консультування [1, с. 43].

У результаті процес супервізії дає можливість тим, кого супервізують не тільки придбати та вдосконалити знання, вміння та навички, але і спроможність формувати їх професійне знання, професійне мислення, професійну ідентичність, одержання професійної комунікації.

На нашу думку, ефективним, дієвим методом вирішення проблеми емоційного вигоряння є педагогічна супервізія як, водночас, і метод профілактики та лікування вигоряння, так і практичний метод підвищення кваліфікації фахівців, що дозволяє педагогам, що потребують допомоги, навчитися розуміти й аналізувати свої професійні дії.

Упровадження нині моделі супервізії, що формується в широку педагогічну практику, в систему підвищення кваліфікації — актуальний і перспективний напрям. І на його підтримку повинні бути спрямовані як ресурси системи підвищення кваліфікації, підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів, так і управлінські рішення.

Отже, супервізія передбачає виявлення консультативної допомоги педагогу в галузі подолання професійних труднощів.

Список використаних джерел

1. Кулаков С. А. Супервизия и супервизорство // Балинтовские группы и супервизия в подготовке специалистов, работающих с людьми: учебное пособие. СПб.: СПб акад. МВС Росії, 2012. 42-47 с.
2. Синицына Г. П. Возможности супервизии в усилении практической подготовки педагогов // Современные проблемы науки и образования. 2015. № 5.
3. Орел В. Е. Синдром психического выгорания личности: монография. Ярославль: «Институт психологии РАН», 2015. 330 с.
4. Орел В. Е. Феномен «выгорания» в зарубежной психологии: эмпирические исследования. // Психологический журнал. 2011. № 1. С. 22.
5. Милевич К. С. Синдром эмоционального выгорания как факт деформации профессиональной деятельности педагогов // Современные проблемы науки и образования. 2017. № 12.

**ФІЛОСОФІЯ І КУЛЬТУРА
В МІНЛИВОСТІ СЬОГОДЕННЯ
До Всесвітнього дня філософії – 2020**

ЗМІСТ

Світоглядний вимір духовності

Шабанова Ю. О. ФІЛОСОФІЯ У СВІТОГЛЯДНИХ ВИКЛИКАХ СУЧАСНОСТІ.....	5
Возняк В. С. ДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ ДУХОВНОСТІ.....	9
Загрійчук І. Д. ЛИКИ ДУХОВНОСТІ: ВНУТРІШНЄ І ЗОВНІШНЄ.....	11
Лімонченко В. В. НІГІЛІСТИЧНИЙ МОРАЛІЗМ УТИЛІТАРНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ КУЛЬТУРИ І ЗАВДАННЯ ФІЛОСОФІЇ.....	13
Осипов А. О. ДО ПИТАННЯ ПРО КРИЗУ ІДЕЇ ТОТОЖНОСТІ СВІДОМОСТІ І БУТТЯ ЯК ВИХІДНОЇ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ СВІТОГЛЯДНОЇ КАРТИНИ СВІТУ.....	15
Хміль Т.В., Хміль В.В. САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ЯК ЕКЗИСТЕНЦІАЛ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ.....	20
Малівський А. М. МЕТАФІЗИКА ДЕКАРТА ТА ПРОБЛЕМА ДУХОВНОСТІ.....	22
Рогова О. Г. ДУХОВНІСТЬ ЯК ПІДГРУНТЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я.....	24

Соціокультурні запити сьогодення

Михайлюк О.В., Вершина В.А. ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ КОНСТРУКТ.....	27
Висоцька О. Є. ФЕНОМЕН МЕРЕЖЕВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	29
Тарасова Н. Ю. ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПРОТЕСТУ. СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, ДИНАМІКА.....	31
Чичков А. Г. ЦИФРА АБО ЛЮДИНА. ПОГЛЯД НА СУЧАСНУ ЛЮДИНУ.....	33
Айтов С. Ш. ГЛОБАЛЬНІ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЧИННИКИ ХАОТИЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ СВІТ-СИСТЕМИ.....	35
Жижченко В. П. КОНЦЕПЦІЯ «СРОДНОСТЕЙ» Г. С. СКОВОРОДИ І СЬОГОДЕННЯ.....	36
Захарчук О. Ф. ФІЛОСОФІЯ ОСВАЛЬДА ШПЕНГЛЕРА ЯК СПРОБА КРИТИЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ БУРЖУАЗНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО УСТРОЮ.....	41

Карпова С. Г., Щелкунов А.О. ВПЛИВ КАНОНІЗАЦІЇ ГЕТЬМАНА ПЕТРА КОНОШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО НА ПОГЛИБЛЕННЯ ЦЕРКОВНОГО РОЗКОЛУ В УКРАЇНІ.....	44
Ковтун Л. В., науковий керівник Шабанова Ю. О. ПЕРШОДЖЕРЕЛЬНИЙ ПЕРЕКЛАД ЯК ДЖЕРЕЛО ЗБАГАЧЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ.....	46

Теорія і практика університетської освіти

Романенко М. І. ДО ПИТАННЯ ПРО КУЛЬТОРОЛОГІЧНУ ПЕРЕОРІЄНТАЦІЮ ЗМІСТУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ.....	50
Годенко-Наконечна О. П. ВИДАТНІ МИСЛИТЕЛІ ПРО ДОЛЮ УНІВЕРСИТЕТУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ.....	52
Варшавський О. П. ФІЛОСОФІЯ ДЛЯ УНІВЕРСИТЕТУ ЧИ НАВПАКИ?.....	55
Снітько Д. Ю. ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ФІЛОСОФІЇ.....	58
Шевченко Н. О., Хитько М. М. РОЛЬ СТЕЙКХОЛДЕРІВ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	60
Салов В. О. ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ХИБИ НОРМАТИВНОЇ БАЗИ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	66
Шабанова Ю. О., Миргородська О. А. АСЕРТИВНА ПОВЕДІНКА ЯК ЗАПИТАНА ФОРМА СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	68
Парфенова Н. В., науковий керівник Салов В. О. УЧІННЯ – ШЛЯХ ДО РЕАЛЬНОЇ ЯКОСТІ ОСВІТИ.....	71
Резнік О. А., науковий керівник Шабанова Ю. О. ДО ПРОБЛЕМИ СУТНІСНОГО КОНТЕНТУ КОМПЕТЕНТНІСНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ В ОСВІТІ.....	73
Борисова С. Ю., науковий керівник Шабанова Ю. О. СТЕЙКХОЛДЕРСЬКА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	76
Самойленко Т. І., науковий керівник Тарасова Н. Ю. РОЗРОБКА ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДИК ОПАНУВАННЯ ПАКЕТУ ОФІСНИХ ПРОГРАМ MS OFFICE У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ.....	78
Смирнова Н. Г., науковий керівник Козинець І. І. ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК ПРОБЛЕМА СУСПІЛЬСТВА.....	81
Шкуро К. В., науковий керівник Козинець І. І. ПЕДАГОГІЧНА СУПЕРВІЗІЯ ЯК ДІЄВИЙ МЕТОД ПРОФІЛАКТИКИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ.....	83

Наукове видання

Під. ред. Шабанової Юлії Олександрівни

ФІЛОСОФІЯ І КУЛЬТУРА В МІНЛИВОСТІ СЬОГОДЕННЯ

Матеріали Всеукраїнських філософських читань, присвячених
Всесвітньому дню філософії ЮНЕСКО, 24 листопада 2020 р.

Видано в редакції авторів

Підписано до друку 23.11.2020. Формат 30x42/4.
Папір офсет.Ризографія. Ум. друк. арк. 4,7.
Обл.-вид. арк. 3,6. Тираж 50 пр. Зам. №

Підготовлено до друку та видруковано
в Національному технічному університеті «Дніпровська політехніка».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 1842 від 11.06.2004.
49005, м. Дніпро, просп. Д. Яворницького

